

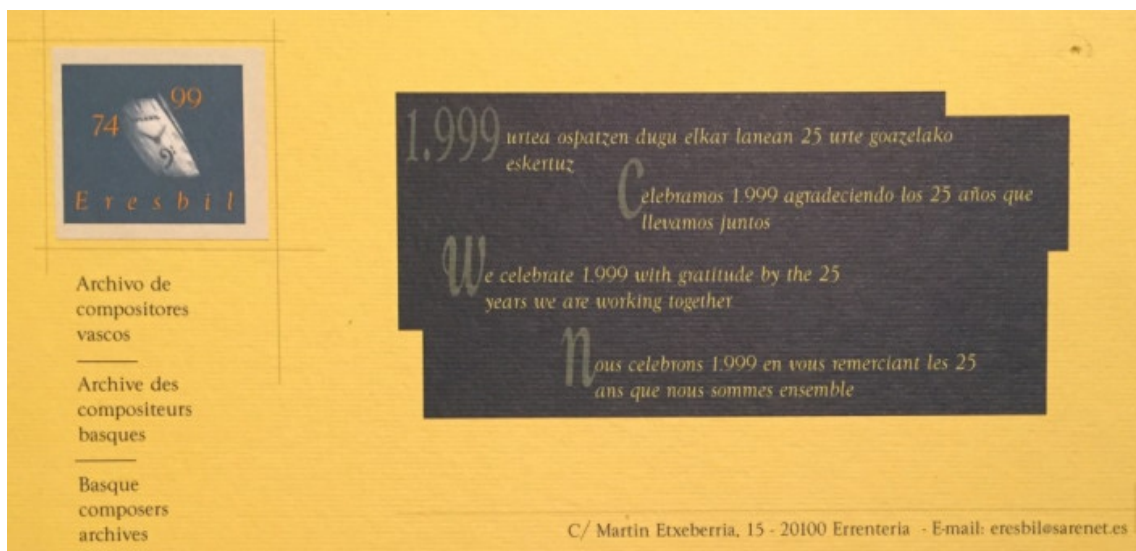
ASTEASU Y TXIRRITA

RS 538 - Disko baten sekretuak

Joxan Goikoetxea

Duela hogeit hamar urte inguru izan nuen grabaketa honen berri lehendabizikoz. Orduan Eresbilek, musikaren euskal artxiboak, 25 urte kunplitu behar zituela eta '*Euskal Herriko soinu-ondarea (erregistro historikoak) / Patrimonio sonoro de Euskalerrria (registros históricos)*' izenarekin oroitzapenezko CD bat argitaratu zuen bere urteurrena ospatzeko. Hogeita hamaika musika eta hitzezko pasartez osatua zegoen diska haren 80 kopia besterik ez ziren egin, eta esan beharra daukat saiatu banintzen ere ez nuela lortu lortu aurkezpen egunean kopia bat nereganztea.

Ilusio handia egin zidan ikustea Eresbilek CD harekin batera liburuxka bat ere apailatu zuela, eta bertan, besteak beste, *Goazen lagun (1995)* nire CDRom-aren irudi bat erabili zuela barruko edukia ilustratzeko. Bi urte inguru pasatxo behar izan nituen AZTARNA proiektuaren lehen argitalpena bilakatuko zen hura prestatzen, multimedia euskarrian aurkeztutako lehenengotariko euskal lan musikala hain zuzen. Euskal artxiboak informazio anitza eskaintzen zuen liburuxka hartan, euskal musikagileen sorkuntza lanak bildu eta sailkatzeko ordurarte egindakoak: izenak, datak, zifrak, euskarriak, etab. Eta guzti haien artean euskarri berri hartan egindako ahalegina bertan irudikatua ikustek, esan bezala satisfakzio handia eman zidan.

Bainan poz hark gutxi iraun zuen nigan. Bilduma zale izateaz gain fetitxista xamarra izaki ni, eta ordurako harribitxi hura lortu nahi horrek harra sartu zidan barruan eta hor zebilen bueltaka. Konpilazio hartan agertzen ziren perla guztien artean, batek deitu zuen segituan nire atentzioa: *Txirrita eta Asteasu* izenburuarekin Hernaniko bertsolari ospetsuaren ahotsa omen zekarren 2 minutu eta 12 segunduko audio artxiboak, *Agurra* izenekoa. Zaila litzateke hemen denbora gutxian azaltzea Ereñotzu eta Hernani inguruan zergatik garen *Txirritianoak*... Baina bai, ni horietako bat naiz, gero eta konbentzituta gainera. Latxeko Joxe Manuel Lujanbioren ahotsa entzutea gauza sinistezina iruditzen zitzaidan. Ez nuen deskantsurik izan diska hura lortu nuen arte...

Baina gutxi imajinatzen nuen orduan bizitzan zehar zenbat denbora eskainiko nion grabaketa hari, zenbat eta zenbat aldiz entzungo nuen, entzunaldi bakoitzean histori eta kontakizun berriak sortzen zirelarik bere inguruan. Ziurrenik sekula ezingo ditugu grabazio horren inguruko xehetasun guztiak argitu, historian bertsolariekin egindako lehen grabaketa komertzialaren xehetasunak. Urte hauetan hipotesi eta azalpen desberdinak eskaini ditugu batzuek eta besteek, ikerketarako gero eta tresna eta aukera gehiago izan ditugun neurrian, baina bizitzaren lege saihestezinak ere pertsona asko eraman ditu mundu honetatik urte horietan, historia eta protagonistak zuzenean ezagutu zituzten pertsonak. Horregatik argitu gabeko gero eta elementu gehiago misterio bihurtu zaizkigu gaurkoentzat...

Orain arte arakatu eta aurkitutakoa dakartzet artikulu honetan. Hori bai, historia honekiko dudan griña ez da guztiz asetu, susmoa daukat gerora ere bilaketa lanetan jarraituko dudala, piezak ahokatzen, imajinatzen...

Garai hartan ni enkarguzko lan batean murgildurik nenbilen. Hernaniko udalak eskatuta, eta *Hernanin entzuna* izenburuarekin, gure herriko ohiturak, musika, dantza, kanta eta hotsez osaturiko diska bat ekoiztu eta grabatzen ari nintzen.

Zer hobeago imajina genezakeen diska hari hasiera emateko, Txirrita handiaren ahotsean *Agurra* baino? Horrela egin genuen, Eresbilek grabaketaren kopia bat egin zidan, eta bertan agertzen zen bertso saiotik bat aukeratu genuen geurean txertatzeko.

Noski, grabaketarekin batera informazioa eskatu nuen, batetik diskaren kreditoak osatzeko eta bestetik nire jakinmina asetzeko. Honako testu hau jaso nuen artxibotik:

ASTEASU Y TXIRRITA. BERTSO BERRIAK

Regal RS 538 (K838, K 839)

Cont.:

K 838 Agurra: "Errespetatu beharko degu..."

K 839 Mai-Kutz: "Hemen mintzoaz nago..."

Disco de pizarra de 78 rpm (25 cm)

Según el Centro de Documentación del Bertsolarismo "Agurra" lo cantan Inaxio Sagasti del caserío Ibarrazpi y Jose Miel Vitoria del caserío Ambuerri; "Mai-Kutz" cantan Txirrita y Pello Errota en este orden. Pertenecería a una sesión celebrada en Santo Tomás en Donostia.

Badirudi garai beretsuan bertsozale batek Asteasuko baserri bateko ganbara batean aurkitutako *Columbia - Regal* diskaetxeko argitalpen honen beste ale bat *Xenpelar* dokumentazio zentrorera eraman zuela (ref: Asteasuko Otero anaien etxea, *Iturri zaharretik* ekimena, Aranzadi - Josu Tellabide eta Fermin Leizaola). Bertsozale elkarteak, Eresbil artxiboak bezala, diskaren edukia digitalizatu eta dokumentatu egin zuen hemen aipatu dudan moduan. Txirritarekin bertsoan ari zen hura Pello Errota izateak hipotesi sinesgarria zirudien orduan, asteasuarra izan zelako historian zehar bere bertso-lagun-kontrariyork handiena saio asko ta askotan. Eta horrekin batera beste datu bat, grabaketan bertsolarien jardunaz gain publikoaren hotsak ere entzun daitezke. Une batean jendeartetik ahots batek bertso eta bertso artean "*Bota, Pello!*" esaten du. Aurrerago aipatu eta azalduko dut diska honetan agertzen diren zortzi bertsoek kantatu eta kontatzen dizkigutenak ze garrantzi duten historia guztia berritzeko.

Beraz teoria horri heldu genion, bai (Pello Errotarena, alegia), baina oraindik beste inkognita asko zeuden argitzeko. Grabaketa bera gehiago entzun ahala kezkek sortzen ziren: Zein zen edo zer esan nahi zuen diskaren izenburuan zetorren *Asteasu* izenak? Benetan lau pertsona al ziren bertan kantari entzuten zirenak? Nun, noiz eta nola egin ote zen grabaketa? Zer edo zein zen *Mai-Kutz*? Nunbaitetik hasi behar, eta Hernaniko pertsona ezagun batena jo nuen: Paulo Zubiarrain, "*Paulo ttikia*" edo "*Hernani ttikia*" izenarekin ezagutzen zen bertsolari nabarmena hain zuzen.

Paulo Zubiarrain (1912-2002) Hernaniko *Telleri* baserrian jaio zen, gure baserritik (Elorrabi) oso urruti ez zegoena eta gaur egun desagertuta dagoena. Paulo, Hernaniko *Sandiusterri* zaharren egoitzan bizi zen orduan, eta bisita egitea erabaki nuen.

Hernani ttikia Txirrita ezagutzera iritsi zen. Hura hil zenean, 1936an, 24 urteko gazte bat zen. Burua oso argia zeukan Paulok 87 urte izateko, oroitzapen eta xehetasun asko kontatzea gustatzen zitzaion, eta oso garrantzitsua, belarri oso ona zeukan!

Hernanin entzuna diskarako bere bertso sorta bat grabatzea adostu genuen. Prestatuko zituela agindu zidan, baina nire asmoa beste bat zen, Txirritaren grabaketa hura berari jartzea eta bere erreakzioa zein zen ikustea...

Hitzordua jarri genuen egun pasa bat egiteko. Ederra izan zen egun hura, bai jauna!

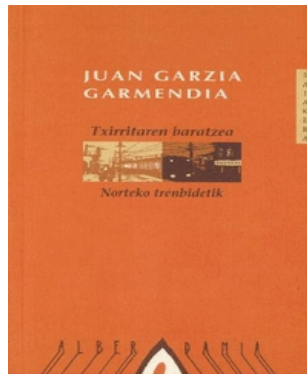
Amasako *Etxezarreta* baserrian zegoen orduan IZ grabazio estudioa. Produkzio dexente gauzatu nituen nik bertan eta oso gustoko lekua nuen. Ongi hornitutako estudioa zen hura, Gipuzkoako baserririk handienetako batean. Gustora zegoen Paulo. Aurretik *Aranzabi* jatetxean egindako mokaduak ere lagundu zuen umore onez eta patxadaz aritzeko. Une batez urduri sumatu nuen gure Paulo, eta grabaketa jarri ahala haxe izan zen bere erreakzioa: "*Hor ez zegok Txirritarik...*"

Hotz gelditu ginen lehen kolpean Mikel F. Krutzaga soinu teknikaria eta biok, baina ez genuen etsi. Grabaketa zertxobait manipulatzeko hasi ginen, ekualizazioa eta gehien bat abiadura erabiliz. Nolabait esateko entzunaldia gozoagoa eta hurbilagoa egin nahi genion gure Paulo *ttikiari*. Bai eta lortu. Lasaitzen hasi zen neurrian haxe esan zuen horrelako batean: "*Hortxe, hortxe, oraintxe hasi dek zerbait!...*" Lasaitu ederra hartu genuen. Gero grabaketa bizpahiru aldiz gehiago entzun eta Paulok Txirritari buruzko hainbat oroitzapen eta pasadizo kontatu zizkigun. Ahots hark bere burmuineko automatiko bat ukitu balu bezala...

Diska hura 1999an argitaratu eta zabaldu zen Hernanin, eta berarekin batera Txirritaren ahotsa... Eta noski, Hernanitik kanpo ere dexente ezaguna da Txirritaren ahotsaren grabaketa existitzen dela, bai eta bere hainbat ezaugarri ere: ahotsaren tinbre berezia eta kantatzeko modua gehien bat.

Aukera gehiago izan genituen altxor hura erabili eta ezagutzera emateko. 2002an, Ikastola txikien jaia Ereñotzun ospatu zen. Orduan ere diska bat prestatu genuen, eta bertan, Txirritaren ahotsa eta Asteasuren irrintziya. Juan Garzia bezalako Txirrita-zale eta aditu batekin ere izan nuen guzti honi buruz aritzeko aukera (Gogoratu bere liburua, *Txirritaren baratzea Norteko trenbidetik*, 1997 Alberdania).

Profesionalki, bertsolariekin ere harreman dexentea izan det urte hauetan, zuzeneko emanaldietan nahiz diskotan:

- *Xabier Amurizaren hitzetan*. Anje Duhalde eta Xabier Amuriza - (1990)
- Andoni Egaña. *Tximeletak sabelean* - (1994)
- *Euskaldunak Munduan*. Andoni Egaña eta Iñaki Murua - (1998)
- *Argitzaletan*. Xabier Euzkitze – (2006)
- *Txirrita (1936-2006)*. Unai Agirre eta J.M.Irazu – (2006)
- *Pilota Bertsotan*. Xabier Euzkitze – (2006)
- *Ihes*. Amets Arzallus – (2014)
- *Gabon, Txirrita* (Xabier Lete) – (2016)

Euskal Herriko Bertsozale Elkarterako egindakoak:

- Metodologiak: "*Bertso trena*" (1988), "*Bertso galaxia*" (1989), "*Bertso ostatua*" (1990).
- Sintoniak: Euskal Herriko Bertsolari Txapelketa Nagusia (1997) eta (2001), Gipuzkoako Bertsolari Txapelketa (1999).
- ETBko "*Hitzetik Hortzera*" saioetan bertso musikatuak (2002-2005)

Esango nuke ia gure proiektu guztietan sortzen dela Txirritari buruzko aipamen, bertso edo keinuren bat. Azken aldian adibidez Amets Arzallusekin batera sortutako *IHES* ikuskizunaren hasiera edo *Alboka* taldearen azken diskako bi kanta, '*Beste larogei urtetan*' eta '*Fusilatu zituztenei*' (*Lurra, ur, haize* 2017 Aztarna).

Txirrita zanan urte berian
sartuagatik lurpian
zuen aipamen gutxi izanda
azken larogei urtian.

Urte hauetan hainbat egunkari eta aldizkaritako elkarrizketetan agertu naiz guzti honen berri emanez, hasierako hipotesi hura azalduaz; eta, egia esan behar bada, loratuz eta laketuz ere bai batzuetan. Loratuz diodanean, nik sentitzen dudan entusiasmoa eta curiosidadea nolabait agertu eta transmititu nahian esan nahi det. Hauexek izan dira garrantzitsuenak:

- ARGIA. 1721. alea. 1999ko ekainaren 27an. Estitxu Izagirre.
- GARA. 1575. zbka. 2003ko ekainaren 9an. Amagoia Mujika.
- BERTSOZALE. 104. zbka. 2016ko negua. Beñat Hach Embarek.
- ERLEA. 11. zbka. 2017. Bernardo Atxaga.

Baina... Zerbait erantzun gabe gelditu zaigu... Zein zen edo zer esan nahi zuen diskaren izenburuan zetorren *Asteasu* izenak? Benetan lau pertsona al ziren bertan kantari entzutzen zirenak? Non, noiz eta nola egin ote zen grabaketa? Zer edo zein zen *Mai-Kutz*?

Pello Errota ez zen sekulan *Asteasu* goitizenez agertu. Grabaketan edo egun horretako saioan bi edo hiru bertsolari asteasuarrak izateagatik izan zitekeen izenburua? 1918. urtekotzat hasi ginen ematen grabaketa, Pello Errotaren heriotza data kontuan hartzen zelako (1919)? Ez dut beste arrazoirik ikusten.

Lehenengo pausoa, eta garrantzitsuenetako bat, grabaketako bertsoen transkripzioa egitea zen, bertan agertzen baitzaigu elementu, izen, informazio eta deskribapen ugari. Kalitatea oso txarra ez bada ere, une batzuetan ez da gauza erraza transkribapen hori modu erosoan egitea. Nik neurea proposatzen dizuet hemen, BDB Bertsolaritzaren datu-basean agertzen denarekin baditu ezberdintasun batzuk hitz eta esaldi batzuetan. Bertsio bakarrean bateratzea komeni litzateke.

Normala denez, "J" "Y" "TT" "L" edo "R" kontsonanteekin kezkak sortzen dira, bai eta hainbat kontrakzio eta esamolderekin ere.

A aldea - Agurra	B aldea - Mai-Kutz
Txirrita: Errespetatu biharko degu maixu honen hitzaldiya agintari bat etorri zagu leguna eta garbiya Nahi dun guziyak ez du izaten honelako goardiya zeruko aita eskatzen dizut entendimentuko argiya.	Txirrita: Erremintontaz nago enemoratuta ez dago pekaturik hau deklaratura ikusten duen danak erreparatuta ia hitzei(u)ngo det hor boza nublatura
Asteasu: Astiasutik gaur etorri naiz automobiltxo batian Donostiya da bertsuetako guztizko borondatian Iñazi(g)o Sagasti da kontra ez dadukat apartian zein gean hobenak probatutzero Bilas Artesko partian.	Asteasu: Ezin litzake nolanahi hizketan agitu (abittu) ezin apostururtan gaztetandik ohittu behin hasitako martxai bihayou segitu aurreko erremintonek moldatuko gaitu
Txirrita: Jaungoikuaren farolak dira illargiya ta eguzkiya, argitasunak bialdu zigun lehenbiziko hegaztiya. Denbora haietan usu omen zan eta orain Donostiya, gaur dan eunian honen inbiriz bizi da mundu guztiya.	(Irrintziya) Txirrita: Hara nere lagunak egin irrintziya, Zeinek esandail hori horren hitzontziya. Orain da portatzeko komentientziya, ia altxatzen degun, gure probintziya.
Asteasu: Gosari eder egin degu ta bazan nahi aina edari gutzat horrenbeste aukera zala jaunak gezurra diruri nahi bezelako komententziyaz ekiñaz aurre-ein lanari gu hemen ondo hartu gaituzte gaur biba donostiarrari.	Asteasu: Orain diat bertsuetan pazientziz hasi txiki txikitandikan nuken nik ikasi morroi giñan luzetan gailendutzen hasi probintzia(n) Gipuzkuban gu gera nagusi

Nik Asteasuko herriarekin ordurarte nuen harremanak, bertsolaritzarekin baino gehiago trikitixarekin zuen zerikusia. Umetan Eleuterio Tapia trikitilaria ezagutzeko aukera izan nuen, bai eta berarekin saiotxo bat egitekoa ere. Urtero, udazken sasoian, Gaintxurizketara etortzen zen Egañazpi panderojoleakin batera. Nire ama Lezoko auzo horretan dagoen *Etxeberri* baserrikoa izanik, *Patxiku-eneako* bizilagunen bazkari-festa horretara joaten ginen. Ni, artean oso gazte, soinu handia ikasten hasia nintzen, eta hantxe egin nituen nere lehen saioak. Oso izaera serioa zuen Eleuteriok. Gogoan dut pasadizo bat, Villabonako Santio festetan herriko plazan gertatuakoa. Hantxe ari zen Tapiatarra erromeria eskaintzen. Uztaileko arratsalde sargoria zen, eguzkiak gogor jotzen zuen eta ez zegoen jendetza handirik. Hori bai, ume-zalaparta dexentea zegoen oholtzaren aurrekaldean. Horrelaxe bota zuen Eleuteriok jenio biziz: "*Elurra egingo balu oraintxe bertan...*"

Gerora bere iloba Joseba ezagutu nuen, lankideak izen ginen Hernaniko udal musika eskolan, eta geroztik lagun onak. Eleuterioren seme den Juan ere ezagutu nuen. Noizbehinka elkartzen garelarik, harreman ona daukat beraiekin.

Asteasu apustuetako toki egokia dela? Ba horrela izan zen nire hurbiltzea trikitixa mundura. Josebarekin apustu bat egin eta Txapelketa Nagusira aurkeztu nintzen 1988an... Ez dut nik asko elikatu soinu handia eta txikiaren arteko arraila nere ibilbidean, baina esan beharra daukat ez nuela babes handirik jaso esparru hartan.

2006. urtea izango zen Pello Errotaren unibertsoa gehiago hurbiltzen hasi nintzenean. Urte hartan Unai Agirre eta Jexuxmari Irazu bertsolariekin batera "*Txirrita eta Pello Errota*" (1936-2006) ikuskizuna prestatu genuen. Hernaniko *Eizmendi* eta Asteasuko *Sarasola* sagardotegietan eskaini genituen emanaldiak. Giro aparta sortu zen bietan.

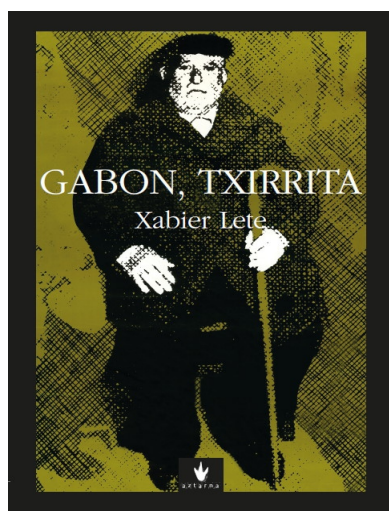
Horrela zioen orduan promozio testuak:

...70 urte eta gero, Joxe Manuel Lujanbio, "Txirrita" eta Pello Errota bertsolariak Hernani eta Asteasura etorri zaizkigu berriz, txotx egitera. Sagardo gozoenak probatuta, bertsotan hasi dira Unai Agirre eta Jexux Mari Irazuren ahotik, Joxan Goikoetxeak musikaz lagunduta. Badu gaia: gaurko Hernani eta Asteasu, sagardotegietako martxa, gaurko neskatxen jazkerak, ordu txikietako ibilerak, fuero zaharrak eta berriak...

2016. urtean, berriz, Donostia Europako kultur hiriburu bihurtu zen, eta besteak beste proiektu bat aurkeztu eta bultzatu nuen nik. Xabier Lete poeta eta kantaria 2010. urtean hil eta gero, bere dokumentu guztien artean, bere antzerki lan baten eskuizkribuarekin gelditzea tokatu zitzaidan. Obra hura '*Gabon, Txirrita*' zen, 1982an estreinatutakoa eta berriro ere taularatuko zena DSS2016ri eta Urrietako herriari esker. Antzerkiaren libretoa edo liburuxka ere argitaratu zen informazio dexenterekin.

Bai, ongi, baina... ez al giñan Txirrita pixka bat alde batera utzi eta Asteasu eta Pello Errotarekin ari?

Zaila litzateke Txirritaren inguruko aipamenak, historia, estiloa, ekarpenak edo eraginak aztertzea Xabier Lete aipatu gabe. Ezagutuko al genituzke orain ezagutzen ditugun moduan hainbat eta hainbat bertso eta doinu Lete, Valverde eta Lekuonaren '*Txirritaren bertsoak*' eta '*Bertso zaharrak*' diskak ez balira existitu? Baina ez naiz ari orain horregatik, beste kontu batengatik baizik.

Horrela deskribatu zuen Letek bere nahia: ...Txirrita zenari auzi bat asmatzea bururatu zitzaigun, bera pertsonaje bezela atsegin zaigulako (ez baizen aingeru bat, noski). Eta atsegin zaigulako, nunbait, bizitzari fartsa aldetik bere trazak hartzea ere...

Xabier Letek, 'Gabon, Txirrita' antzezlanaren idazten ari zenean, eta normala den bezala, bere lagunak deskribatu zituen eta hauek obraren pertsonaia moduan agertzen ziren. Tartean Saiburu, Tellei-txiki, Prantzes-txikia eta... Pello Errota. Pello ere bai? Ziur?

Tira, libretoan ez da ageri Pello Errota, baina motibo batengatik. Letek obra idatzi zuenean bukaera bat eman zion 1976an. Bukaera horrek, harrigarria bada ere, ez zuen zentsura pasatu. Antzezlan guzti hartan Leterenak ez ziren hitz bakarrak gelditu ziren moztuta, hau da, Txirritari Pello Errota pertsonaia kantatzen zion bertso sorta bat. Hau ikusita, Letek bukaera aldatu egin zuen 1982an, eta horregatik gelditu zen Pello Errota gidoitik kanpo.

MINISTERIO DE INFORMACION Y TURISMO

Subsecretaría: 1. 2. TEATRO Y ESPECTACULOS

Dirección General: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Sección: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Expediente: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Madrid, a 7 de Mayo de 1.976 nú. 913/76

Visto su instancia de fecha 25 del pasado mes de Abril, esta Dirección General de conformidad con el dictamen propuesto por la Junta de Ordenación de Obras Teatrales, ha resuelto autorizar al Grupo "Intimus" la puesta en escena de la obra titulada "PERSEGITUAK IZANDU GERA" (original de J. J. Irujo y Eugenio Arcoana, en el Bar-Finca, de Ovareun (S. Sebastian), bajo las normas condicionales que al dorso del presente escrito se especifican.

Dios guarde a Vd. muchos años.

EL DIRECTOR GENERAL

PP.

SASI BERRITZALE PEDANTE BAT.-Jenerazio modernoen dinamika abasalladoreak berrera konbentzional guztia lurreratu eta ditu, kultur imajina anarkiko eta inope, santen desmitifikatuz, eta ideologia opre siben subterfujonak desenmaskaratu, baina popularrak zina ideologiko-politiko alboratara akreditatzea konseguituko du....

DEFENTSOA.-Aski, jaunok, aski.Ez ditzagun gauzak bere onetik ateratzen eta amurruak testuek lotu.Txirrita bertsolari bat bostetik etzen, bere herriko hinkuntz-ohitura eta fuero zaharrak bizi-tzeaz maite zituen bertsolari trope bat.(Txirrita sebatatze.) Hemen daukagu, hona hemen bere.Bihotza urtzen zait honi bost- ratzen, eta bere bertsuak entzutean zer esanik ez.Eta nik gaur hemen bere alde eta bere kontra entzun ditugun dispare- guztien gaitetik, absoluziua eskatzen dut gizon honentzat. Absoluziua gizon honentzat, Juez jauna.

(Argi guztia itzaltzen dira.Bat bakar- geratzen da pistuta.Han Txirrita agertzen da, eta honela kantatzen du:

TXIRRITA.-

ORAIN BI MILLA URTE INGURU BEZELA ZIRAN ASITAK ERROMATARRAK BERENDU NAIRIK GURE ZAZPI PROBINTZIAR GARAI ARTIAROK ABARRADUNAK ZIRAN JENIYOZ BIZIYAK BAZIRAN PENAZ ANILDU ETA BEREN EZURRAK AUTSIYAK LASTINOSUAK IZANGO ZIRAN AIEN ORDURO AUTSIYAK.

(Argitara Pello-Errota agertzen da, eta bost- mela kantatzen du beste estrofa.)

PELO-ERROTA.-

PERSEGITUAK IZANDU GERA JENIYAN ZENBAT URTIAN GERO ZEBILTZAN AGINDU NAIRIK ABARRADUNAK PARTIAN MANTXA GABEKO LORA EDERRA ESTALIRIKAN LURPIAN ERRESPECTUA GUARDATZEN ZUTEN LARTAUN EMEN ZAN ARTIAN, ORAINDIK ERE DENBORA DAGO BERRIRO SAIA GAITIAN.

Zeinek esan, Pello Errotak arazoak zentsurarekin 1976an!

Persegituak izandu gera
juan da zenbat urtian,
asko zebiltzan agindu nairik
Kantabria'ko partian,
mantxa gabeko lora ederrak
estalarikan lurpian;
errespetua guardatzen zuten
Lartaun emen zan artian,
oraindik ere denbora dago
berriro saia gaitian.

Kolka txarraren azpiyan dauden
txito urrikalgarriyak
amarretatik bost hiltzen dira
beste bostak elbarriyak
pizti gaiztuen beldurrez beti
gora begira jarriyak
indar gutxiko gorputzak eta
suspiriyuak berriyak
kastigu onen menpian bizi
gera gaur Euskal Herriyak .

Baina Asteasura nire hurbiltze definitiboa DSS2016k eta bertako udaletxeak babestutako beste proiektu baten eskutik izan zen. Bernardo Atxagaren *Muskerraren bidea* hain zuzen. Niretzat bezala hainbat eta hainbatentzat hurbiltze aberats, orijinal eta gozagarri bat izen zela aitortu behar det, proiektuan lana egitea bezala.

Atxaga aurretik ezagutzen nuen. Zeini esker? Ba Xabier Leteri esker izan nuen berarengana hurbiltzeko aukera. Kasualitateak? Ez det uste. Nun geunden *Txirrita eta Asteasura* grabaketa honen berri izanen genuen garaietan?

Eskozian, bai, Eskozian. Atxagak han pasa zuen denboraldi bat bere liburua idazten, eta ni oporretan nenbilen. Hantxe ohartu nintzen Edinburgoko jaialdietan Sharon Shannon akordeoi jolearen kontzertu batera sartzeko zain, parez pare, lerroa egiten geundela. Orduan ez nintzen agurtzera ausartu. Zeinek esango zidan Asteasuko historia, geografia eta beste gauza asko eta asko modu hain atsegiñean erakutsiko zizkidala handik 20 urtera...

Eta Muskerraren bide *Obabakiano* hari esker hainbat eta hainbat pieza puzzle bat bezala hasi ziren ahokatzen. Nere aitak, Elorrabiko Joxemari arotzak, hainbat eta hainbatetan eraman ninduana Asteasuko zerrategi hartara, egur bila... Eta umetan Donostiako Barkaiztegi sagardotegian soinua jotzen nuenean ezagutu nuen gizon berezi hura, harrijasotzaile ospetsua zena eta... Asteasuko alkatea ere izan zela jakin nuenean... eta... eta...

Kontakizun honen azken-aurreko atala aurten iritsi da. Pello Errotaren heriotzaren urteurrenaren inguruan Asteasun ekitaldi batzuk antolatu behar direla eta, Atxagak grabaketa honen ingurukoak herrian kontatzea zuen buruan. Baina honen aurretik, duela denbora bat Eresbilkko Jon Bagüesek topo egin genuen batean aurreratu egin zidan, Columbiako grabaketa honi buruzko gure aurreneko hipotesi hark ezin zuela zuzena izan, data batzuek ez zetozeela besteekin bat, eta ondorioz grabaketan abesten zuenak ezin zuela Pello Errota izan...

Euskal musikaren artxiboko Jaione Landabereak *Oarso* aldizkarian idatzitako artikulu batean agertzen da guzti honen berri. Bistan da, desilusio moduko bat hartu nuen segituan. Eta amorrua. Amorrua, guzti hura gehiago eta hobeto ez ikertu izanagatik hasieratik. Egia da lehen aipatu dudan moduan, duela hogeitabost urte ez genituela gaur egungo baliabideak eskura, digitalizatutako fondoak, hemerrotekak, etab. Baina egia da baita ere hogeitabost urte horietan historia zuzenetik ezagutu zezaketen pertsona asko jun zaizkigula gure artetik...

Eskerrak eman behar dizikiot orain Atxagari eta Asteasuko udalari aukera hau emateagatik, berriro ere guzti honen inguruan lan egiteko. Gogo handiz jasotzen det gonbitea, promesa bat eginaz gainera. Txirritaren figurari bezain hainbeste entusiasmoz aritzea Pello Errota eta gure *Asteasu* bertsolari honen ingurukoak ikertzen eta arakatzen. Gaiarekin zerikusia duten guztiei, egia errespetuz eta zintzo berritzea zor diegu.

2018ko urte honetako apirilaren 19rako jarri dugu hitzordua guzti honen berri emateko solasaldi berezi batean, Asteasuko udaletxeko aretoan. Bertsoak, musika, historia eta abarrekin hornitutako gogoeta kolektibo bat.

Ni jada lanean hasia naiz guzti honekin, eta epe bat jarri nahi nioke ikerketa berriari: 2019ko otsailaren 3a. Egun horretan Pello Errotaren heriotzaren ehungarren urteurrena beteko da.

...Zein zen edo zer esan nahi zuen diskaren izenburuan zetorren *Asteasu* izenak? Benetan lau pertsona al ziren bertan kantari entzuten zirenak? Nun, noiz eta nola egin ote zen grabaketa? Zer edo zein zen *Mai-Kutz*?...

Asteasuko bidea gero eta gehiago egiten dut orain, eta egiten dudak bakoitzean Paco Ibañez kantariarekin gogoratzen naiz. Adunako *Apakintza* baserrikoa zen Pacoren ama, Gorostidi familikoa. Amona berriz urnietarra, *Berrasoeta* baserriko Alkain familikoa. Fernando Alkain bertsolari ezaguna Pacoren osaba txikia zen. Duela ez asko eraman nion Bartzelonara Auspoa bildumako '*Alkain aita semeak*' liburuaren ale bat. Historia ezaguna da Pacok bere gazte denborak baserrian eta euskal giroan eman zituela.

ALKAIN
AITA - SEMEAK

Bertsolaritzarako zaletasun dexentea du Pacok, bere etxean bada liburu bat beti bueltaka dabilena. Noizbehinka begiratu bat eman eta galdetuko egingo du hitz edo esamolde baten berri: *Honek zer esan nahi du?* Antonio Zavalaren *Txirritaren bertsoak* da liburua.

Pacok 80 urte bete zituen egunean kontzertu berezi bat ospatu genuen Sevillako *Maestranza* antzokian. 3.000 pertsona bildu ziren bertan, nahiz eta egun berean *Albako dukesaren* hiletak ziren. Eta zer opari eraman genion Euskal Herriatik? Ba Amets Arzallus joan zen bertara, eta zuzenean bertso bat kantatu zion. Antzokian, noski, inork ez zuen bertsoa ulertu, baina txalo zaparrada nabarmena izan zen. Paco asko emozionatu zen Ametsen opariarekin:

*Gabon Sevilla, euskaraz nator, elebakarrek barkatu,
baina euskaraz ez baldin bada Paco nola besarkatu.
Laurogei urte hauetan ez da mundua gutxi aldatu,
baina oraindik bere gogoaz ez zaionarentzat zahartu
badago zeren kontra idatzi ta zeren alde kantatu.*

*Gogoan dauzkat pobreak eta lotutakoak kantuan,
horien partetik besarkada bat hartazu bertso batian.
Nahiz ta gaur ere toreroren bat zain egongo dan atian,
zuk segi zazu zure bidean kitarra esku artian,
Txirrita zenak zion bezela beste laurogei urtian.*

Pacok askotan kontatzen digu nola bere osaba Ramonek Asteasura bidaltzen zuen etxeko esneak asto gainean hartuta. Astoak ba omen zekien Adunatik Asteasurako bidea bakarrik egiten, nahiz eta Paco bera oraindik txiki xamarra izan; horregatik ez omen zen galtzen. Eta zer sentitzen zuen Pacok Asteasun?

Beldurra... Bai, beldurra! Eta zergatik?

Hori... ikerketarako eta aurkezpen egunerako utziko dugu. Pacok modu xeble batez deitzen dit egoten garenean: "*Txirrita!*" Bai, ezin zuen beste modu batean izan. Eta agurtzen garen bakoitzean, edo telefonoz edo aurrez aurre, zein da bere agurra?

*Txirrita, zer moduz Hernanin?
Irabazi dunak, armonin
Galdu dunak, agonin
Eta ni, etorri ez banintz
hobe nin!*

Nik ez nuke esango beldurra sentitzen dudarik Asteasura urbiltzen naizenean baina bai holako zirrara berezi bat, iraganarekin zerikusia duen sentsazio berezi bat. Horrela ematen dio hasiera Atxagak bere *Muskerraren bidea* liburuari:

M1 Ahozko tradizioa. Pello Errotaren familia Bertsolaritzari buruzko gogoeta

Egia da, seguru asko, Leslie O. Hartley idazleak bere nobela baten dioena *"The past is a foreign country; they do things differently there"*, alegia, iragana atzerria dela, beste modu batera egiten direla han gauzak. Horregatik, zernahiren aurrean, edozein gai hartzen dugularik, lehenengo galderak alde kronologikoari begiratu beharko lioke: noiz izan zen hori? Zer garaitan?

Bernardo Atxagari aipatu izan diot 'Asteasu y Txirrita' honen inguruan gertatu eta aurkitu ditugunak bere liburu honetako lehen kapituluaren luzapen moduko bat direla, gogoeta horren jarraipen bat nolabait esateko. Nik horrela sentitzen det. Kokapen fisikoa batetik eta bertso-historiko-metafisikoa bestetik.

Atxagak, 1935ko lehen *"bertsolari gudu"* aipatzen du garrantzitsu eta esanguratsu bezala, bertsolaritza zaharra eta berriaren arteko mugarri moduko bat. Ni zertxobait haratago jun nahiko nuke alde horretatik. Agian zaila litzateke mugarri bat bakarra ezartzea garai berezi hartan, baldintza sozio-politikoak batetik eta teknologikoak bestetik direla medio. Mugarri zabalago bat imajinatu beharrean gaude eta mugarri hori definitzen duen gakoetako bat, grabazio historiko hau dela pentsatu behar degu.

Adiskide dudan beste hernaniar batek, Eñaut Agirre bertsolariak, egin zidan afirmazio hau guzti honen inguruan: *"Bertsolaritza ahozotasuna bada beste edozerren gainetik, garrantzi handia eta berezia du grabaketa honek, hau da, bertsolarien ahotsa lehen aldiz eskeintzen duen grabaketa honek"* Guztiz bat nator berarekin, grabaketa honen edukia eta ingurukoak behar bezala ikertu eta sakontzekoaren garrantziaz.

Eskerrak eman nahi dizkiot Eñaut-i, nerekin partekatu dituen informazio, gogoeta eta eskeinitako laguntzagatik. Ikerketaren inguruan aurkikuntza gehiago suertatu zaizkigu eta horrek ere lan guzti hau pasio berezi batez jarraitzeko adorea ematen digu.

Eta azken gogoeta bat hipotesiarekin hasi baino lehen. Gaiaren garrantzia definitzen saiatu naiz, zihurrenik nere setakeri tematia justifikatzearren.

Bainan beste galdera bat egin diot neure buruari. Noiztik sentitu det nik bertsolaritzarekiko interesa, gogoia, erakarpena edo gustoa?

Badut oroitzapen berezi bat, neure baitan dudan zaharrenetako bat, oso ume nintzen garaikoa. Kuriosoa da, bertsolaritza eta teknologia uztartzen ditu.

Lehen aipatu dut nire amaren jaiotetxea, Lezoko Gaintxurizketako *Etxeberri* baserria. Bertan jaio eta bizi izan zen Maritxalar-Argindegi familia. Nere amak sehi anai izan zituen, guztiak ezkongabeak edo garai batean esaten zen moduan, *mutilzaharrak*.

Han-hemenka ibili eta bizitu ziren, morrontzan, itsasoan...

Juan Inaxio Maritxalar deitzen zen nire osaba horietako bat, morroi ibiltzeaz gain itsasoan ibili zen, Terranovara joaten zen bakailao-kanpaina egitera. Handik bueltatzen zenean beti egiten zigun Hernanira bixita eta berarekin batera beti opari edo goxokiren bat ere bai. Behin, hoietako bixita batean kaja handi xamar bat ekarri zuen. Zer ote eta *magnetofono* bat. Bigarren eskuko bat erosi omen zuen, gustokoak zituen euskal musika eta bertsolariak eta aparatua saldu zionak harekin batera 1/4 edo hazbeteko laurden bateko zintak deitzen direnak saldu zizkion. Gogoan ditut batetik Tolosako inauterietako musika (habanerak, etab.) eta bestetik bertsolariak. Gerora jakin izan dut bazegoela jendea horrelako zintak saltzen zituena, euskal musika herrikoia edo bertsolariak, zuzenean grabatu eta zabaltzen zutenak. 70. hamarkadaren hasieraz ari gara, esan bezala ni oso ume nintzen garaia. Irratiarekin batera haixek ziren nire entzumenerako lehen kanpo-estimuluak. Bertsolariak zeintzuk ziren ezin dut gogoratu, noski...

Gure osabak magnetofonoa etxean gordetzeko eskatu zigun. Pentsatu dezakezue nolako jostailu bihurtu zen hura... Zintak jarri, kendu, atzera, aurrera, Play, Stop, etab. Eta gehiago oraindik, abiadura eta ahotsak aldatu...

Bertsolaritzari buruz ditudan lehen oroitzapenak zinta haien usainari lotuta gelditu dira nire memorian.

Kasualitatea? Julio Cortazarrek ezetz esango luke. *Kausalitatea...*

Magnetofono hura, agertu bezala desagertu zen, osabak saldu egin zuen bere joan-etorri haietako batean... Geroztik irratia eta *Baserri* izan zen nere egarria asetzen zuena. *Nere Bordatxotik...* Eta handikan gutxira erosi genuen gure lehenengo *tokadiskoa*. Hendaia ekarri genuen *Phillips 180* portatila laranja, oraindik gorderik daukat eta badabil...

ASTEASU Y TXIRRITA

RS 538 - Disko baten sekretuak

HIPOTESI BERRIA

Hipotesi berri hau luzatzeko hainbat iturri erabili ditut:

- KM Liburutegiko artxiboa.
- ERESBIL. Euskal Musikaren artxiboa.
- Auspoa bilduma.
- Antonio Zavalaren dokumentazioa. Eskuizkribuak eta argitaratu gabekoak.
- Hemeroteka. Prentsa eta adizkariak. (1890-1935)
- Bertsolaritzari buruzko beste hainbat argitalpen eta artikulo.
- Donostiako elizbarrutiko artxibo historikoa.
- Asteasu, Zizurkil eta Hernaniko udaletxetako artxibo eta erregistroak.
- Asteasuko hainbat herritarren testigantza.
- Beste iturri batzuk: Auñamendi entziklopedia, BDB Bertsozalen datu basea.
- Kutxateka. Fototeka.
- GureGipuzkoa. Foru Aldundia.

Iturri guzti hauek arakatu eta egiaztatu ondoren, baieztatu dezakegu badaudela argudioak *Asteasu eta Txirrita* grabaketako **Asteasu** hori **Jose Miguel Vitoria Agote** asteasuarra dela esateko.

Jose Miguel Vitoria Asteasuko *Aranburu-berri* baserrian jaio zen 1887ko maiatzaren 6an, eta toki berean hil zen 1931ko abenduaren 17an. (44 urte zituen.)

Beste askok egin ohi zuen bezala, bertsoetarako bere baserriaren izena hartu zuen. Izen hau modu askotan agertu da: 'Aranburu', 'Anbuerri', 'Anbu' edo 'Amuerri'. Baina baserriaren izenarekin batera beste askotan 'Asteasu' bezala agertzen da prentsa eta argitalpen askotan.

Grabaketa bera **1926ko abenduaren 21ean** egin zen ziurrenik, Santo Tomas egunean.

Baieztapen hau luzatzeko ondoren agertzen diren datu eta dokumentazioetan oinarritu naiz. Dokumentazioaren kopiak bukaeran agertuko dira eranskin moduan.

Jose Migel Vitoria, "**Asteasu**" edo "**Anbuerri**",
Aranburu-berri baserrian lortutako argazki baten eskubialdean agertzen da.
UZTAPIDE. Lengo egunak gogoan. (1975) Auspoa liburutegia. (48. orrialdea)

1 -) Donostian eta Santo Tomas egunarekin, aspalditik antolatzen zen hiriko antzoki batean euskal festa, euskarazko literatura eta antzerkia (lehiaketa moduan batzuetan), dantza, musika edo bertsolaritza uztartzen zituen saioa. Saio horrek bi zati izaten zituen, arratsaldekoa eta gauekoa. Bakoitzean musika (garai hartako orkestak, abesbatza edo orfeoiak), txistularien saioa (danbolineruen txapelketa) antzerki obra bat edo gehiago (luzapenaren arabera), eta guztiaren ondotik bertso saioa. Bertso saioa ere txapelketa edo leihaketa moduan jokatzeko zen eta gehienetan lautik sehiria izaten ziren parte hartzen zutenak.

Urte askotan saio berezi hau Santo Tomasetan ospatzen bazen ere, hemerrotekan atzean jotzen badugu zera ikusi dezakegu, ez zela beti egun horretan ospatu naiz eta beti abenduko azken aste horretan izan. Denboran atzera egiten badugu Donostiako udal lore *joku*en izena eta antolakuntzarekin datorkigu (Consistorio de juegos florales). (1853. urtean antolatu zituen lehen aldiz lore jokuak Antoine Abbadiak iparraldean. 1880 inguruan iritsi ziren Donostira). Geroago eta gerra iritsi zen arte (1936) Donostiako udaletxeak sortutako eta Toribio Alzaga jaunak zuzendutako *Academia de la lengua y declamación euskararen* antolakuntzari esker (1914an sortu zen erakunde hau).

Horrela deskribatzen zituzten euskal festa hauen barruan antolatzen ziren bertsolarien saioak garai hartako egunkariak.

"La fiesta euskara... Con la solemnidad de costumbre se verificó anoche en el Teatro Principal la función organizada por el consistorio de juegos florales de esta ciudad, con arreglo al programa que ya conocen nuestros lectores...

El espectáculo terminó con los indispensables *versolaris* Bernardo y Pello que hicieron las delicias del público, excepto en el tema de Larramendi, que dicho sea de paso, no se presta á esta clase de torneos por ser más propios los asuntos picarescos. Por no saber qué hacer ya á Larramendi, uno de los improvisadores lo hizo santo. Todo sea por Dios. (**La voz de Guipúzcoa. 1890.XII.27 - 2. orrialdea**)

" Teatro Principal... Con la solemnidad de costumbre se celebró en el Teatro Principal la velada cuya organización se debe anualmente al Consistorio de juegos Florales. El teatro estaba brillante, como no podía menos tratándose de una fiesta euskara por sus cuatro costados...

...En el concurso de versolaris se presentaron Pello el de Asteasu (molinero) y José Bernardo Otaño, de Cizurqui, dándoles pie el Sr. Zapiain. La fiesta terminó después de las doce. El Consistorio merece sinceros plácemes, sobre todos su secretario Sr. Arzac, digno sucesor del inolvidable Manterola, á quien se debe el renacimiento de la literatura euskara. ¡Aurrerá! **(La voz de Guipúzcoa. 1891.XII.31 - 2. orrialdea)**

"La fiesta euskara... Sabido es que a esta función concurre el «todo San Sebastián» amante de sus tradiciones y de la conservación de su idioma. El teatro, pues, estaba *au grand complet*. Las autoridades concurren á sus respectivos palcos y el pueblo *erriko sheme* á sus localidades acostumbradas...

Los versolaris que lucharon fueron: Pedro Elicegui (a) *Pello Errota*, de Asteasu; Bautista Urquía (a) *Gorriya*, de Usurbil, y Antonio Mendizabal, de Usurbil. Les dió pie el Sr. Zapiain (D. José) de San Sebastián, y fueron todos muy celebrados, sobresaliendo el famoso *Pello*. La función resulto lucidísima, mereciendo por ello sinceros plácemes los señores Arzac y Salaverría, alma los dos de la velada de anoche.-*Aemece* **(La voz de Guipúzcoa. 1892.XII.31 - 2. orrialdea)**

Urte batzuetan Pello Errotari ematen omen zioten egun horretako bertsolari taldea osatzeko agindua.

"Donostia'n Santo Tomasetan... Urte batean, Pello Errotari eman omen zioten kargua, bertsolariak eramateko. lau bertsolari izan ziran kantu-lanean, eta berdin gelditu ziran. Gero, onako bertso hau kantatu zuan Udarregik:

Donostiyan jokatuak
gu lau bertsolari:
Usurbildik Ollok
ta Udarregi,
Zizurkildik Bernardo,
Pello Errotari;
lan ori markatzeko
iru epailari:
Gazteluko Gorri,
eta Pedro Mari,
Lertxundi jaun ori
danon juzgalari;
orrek esan du: "Lan hau
berdin juan bedi!"

Usurbil'ko Olarrondo baserriko Joxe Ramon Alzaga'ri Felix Aizpurua'k jasoa.

Udarregi bertsolaria. Antonio Zavala, Auspoa liburutegia, 56 (1966) (35. orrialdea).

Urte batzuk beranduago berriz Txirrita zen enkargu hau jasotzen zuena.

" 1927 Fermin Imaz eta Txirritaren sesioa... Fermin Imaz eta Txirrita adiskide izandu ziran, bañan azkenerako sesio gordin bat izan zuten alkarrekin. Zertaz ta nola aserretu ziran, alkarri jarri zizkioten bertsoak aditzera ematen dute. Bañan zerbait geyago jakin nayeian Txirritaren illobari galdetu, ta ara iya itzez itz zer zuan:

"Garai artan Txirritaren kontu zegoan San Tomasetan Teatro-ko bertsolariak deitzea; ari enkargatzen zioten. Beti, edo askotan beintzat, Fermiñi deitzen zion, beste batzuekin batera. Urte batean, ordea, garaiz azaldu etzalako-edo, etzion deitu. imazek, ordea, bazuen deituko ziolako ustea, ta traje berria egiña zuen ango jornalakin pagatzeko asmotan, ta ezin pagaturik gelditu zan. Easo-kaleko Bar Manuel ortan, txaketa berria artu ta bere asarrean arrika bota zuen esanaz:

- Zerekin pagatu bear det nik orain au?

Ta bertsoak jarri zizkan gure osabari.

Jai-goiz batean Erreterian azaldu zan bertso-paper oyek zaltzen. Baita ere gure osabak ordañak jarri. Beti bezala neronek kopiatu nizkan. Etzan bera saltzen ibilli. Besamotzari ta Asteasur bati eman zizkien saltzeko. (Jose Ramon Erausquin, *Gazteluene*, Alza).

Fermin Imaz

1/14. Bertsuak jarri ditut merezi bezela, ze izan deran jendiak jakin dezala, uste nuan Txirrita gizon fin bat zala, bi ontza bada orren arpegiko azala, danen kabezala portatzia ala, dakit gaizki dala artu duan gala, uste det ori ainbat gizon gerala.	2/14. Arrazoi aundiyakin egiten naiz mintza, nere entendimentuak ala deritza, teatrora juateko eman ziran itza, bera ori nola dan bertsolari giltza, nik biar nun agintza nor izan banintza, egin diran gaitza aziyo murriza, lagunak engañatzen zertan zabilta?
4/14.. Santo Tomas bezperan egindako lana ezta diruarekin pagatzen dana, alakuak juntatu ziran alkargana, alare neri eman zabarraren fama, ez negon erana, gustatzen zairana, orrek neregana ezin eramana, ondo goguan artu esan derana.	6/14.. Ez nuan lasai pasa San Tomas eguna, ori da aziyua egin ziguna, damu det nik orrekin izketan jarduna, diru pixkat sikiera artu biar nuna, zenbaiten barruna: mingaia leguna, biyotz gogorduna, probatu deguna, bajuak altxatzeko ai zer laguna.

13/14.. Beste Astiasur bat etzana soziyo arek aztu umiak ainbat juiziyo, teatruan erdiyan or plantatu zayo, sillan eseri eta jarrita seriyo, ustez zegon piyo asteko propiyo, barakin bat geyo, teloyik ez iyo, bestela bertsuetan ekiten diyo.	14/14.. Orra amalau bertso beatzi puntuan, bazuak jarri naya nauzkan kontuan, ori portatu bazan biar zan moduan, bertsuak jartzen lanik izango ezkenduan, bera zan karguan, bertsolari-tratuan, ni beintzat galduan gelditu orduan, aber Fermin Imaz-ek arrazoi duan.
---	---

TXIRRITA

1/12. Fermin Imaz deitzen dan binoteru orri lengo bertsuen bueltak biaizkat jarri, nai bazenduen jakin teatroko berri, zertan etziñan garaiz nigana etorri? orain erriz erri or zabiltza larri, nai duenak neurri kulpante zerorri, afana franko eta talentuz urri.	3/12. Santo Tomasez esan du mozkorra etzala, nik erantzungo diyot bai ala zela, izan liteke ona eta serbitzala, bañan egiten diyo arduak itzala nere kontra ala oju eta gala gaiztua nitzala, gaizki gabiltzala, obia da pasa zan juan zan bezala.
---	--

FERMIN IMAZ

3/15. Ni sano asko nitzan San Tomas bezperan, zurekin kantatzeko deran euskeran, ordun e ez nun egin zuk ainbat jan da eran, gertatzen nitzalako alako tankeran, zuk jarri paperan gezurrak aukeran, arrazoirik deran atzaude ezagueran, denak dakite nola portatu zeran.	13/15. Motibo gabe ez naiz lan ontan asiya, nun dezu orduko nere irabaziya? argatik eman dizu Fermiñek auziya, lotsagabia esatia dezu mereziya, zuk dezu guziya, ezin ikusiya eta maleziya danen nagusiya, ajolarik etzaizun gaizki eziya.
---	--

TXIRRITA

2/13. Ori tabernan sartu ezker beti aingeru-jazkeran, arriturikan dago jendia nola itotzen etzeran, buru guztiya nastua dauka, faltatutzen du euskeran, zuk esan dezun funtziyu ori etzan San Tomas Bezperan.	3/13. San Tomasetan seyak aldian zertan etziñan juntatu? komententziya jarriko nizun nai bazenduen kantatu, nik orduantze zein juango ziran biar nuen apuntatu, ipurdiyari atzegiozu ez bazerade kontentu.
4/13. Elkarri artu biar dizkagun kargu klasiak ok tia, Kojuenera zertan ez bildu juan dan urteko tokia, nekatu gabe gustatzen zaizu mokadu onak jatia, kalerik kale nai al zenduen ni zure billa juatia?	12/13. Mayatza da ta arrantz aundiyak egiten ditu larrian, atzian biar luken puska bat lastimaz dauka aurrian, nere erdiya ez daki eta ez da konforme parian, tontor aundiyak bajatutzeke ez dabil leku txarrian,

**Fermin Imaz, Bertso guziak. Auspoa liburutegia 24. Antonio Zavala - (1962)
(125. orrialdea)**

Ez ditut ez bata eta bestearen bertso guztiak ezarri, gure kontakizunerako esanguratsuenak direnak baizik. Informazio asko eta garrantzitsua atera dezakegu 1927ko bertso hauetatik. Txirritak maiatzean daudela dio, hori horrela bada bertsoan aipatzen duten Santo Tomasetako saio hori 1926koa litzateke, hau da, nire hipotesiko saio berbera.

Xehetasun asko ematen ditu Txirritak, noiz eta nola osatzen zuen egun horretarako bertso koadrilari buruz. Alde zaharreko *Juanito Kojua* izango ote da aipatzen duen tokia? Jatetxe honek gaur egungo bere publizitatean honela dio: "Donostiako alde zaharreko jatetxerik zaharrena..."

Eta azkenik, zein ote da Fermin Imaz-ek aipatzen duen Txirritaren astiasuar soziyo hori? *'arek aztu umiak ainbat juiziyo, teatruan erdiyan or plantatu zayo, sillan eseri etaj arrita seriyo...'*

Nik esango nuke gure Jose Miguel Vitoria Agote dela, "Asteasu" "Aranburu-berri", "Anbuerrri" edo "Amuerri".

Bertso sorta guztia artikulua honen bukaeran eranskin moduan ezarri det.

2 -) Urte asko eta askotan Santo Tomaseko funtzio berezi hau Donostiako alde zaharreko Antzoki Zaharrean antolatu bazen ere, 1926tik aurrera Bellas Artes antzokian antolatu zen.

1914. urteko irailaren 13an ireki zituen bere ateak Bellas Artes antzokiak. Segituan bihurtu zen hiriko kultur gune esanguratsuenetako batean. Denetarik ikus ziteken orduan antzoki honetan: Zarzuela, kupletistak, musika emanaldiak, mitinak eta gehien bat... Zinema! Besteak beste, bere lurren-sistemarekin ornitzen zen berogailua izan zen bere arrakastaren arrazoietakoa bat. Donostiako Orfeoak ere hantxe ezarri zuen bere egoitza urte haietan.

"Se celebró la fiesta de Santo Tomás con gran animación - El día de ayer. Las funciones vascas... La tradición se ha quebrado un poco este año. No ha sido en el Principal, un tanto ruinoso, sino el Bellas Artes donde ayer se dieron las acostumbradas representaciones de teatro vasco. pero el desplazamiento de la escena habitual, si quito algo de sabor a la fiesta al expatriarla de la zona castiza donde nació y se desarrolló típicamente, no mermó sin embargo una sola localidad, pues todas se despacharon y con la prisa de años anteriores. El público fué, como siempre, misceláneo y pintoresco. Gentes humildes y sencillas; ilustrados devotos del teatro euskérico: aldeanos de buen conformar; ciudadanos exigentes...

Tarde y noche terminaron las funciones con las siempre celebradas sesiones de bersolaris, saliendo el público complacidísimo. Una enhorabuena más - el de siempre- a don Toribio Alzaga y sus muchachos, cuyo esfuerzo debe ser reconocido en cuanto vale. Y un ruego más -también el de siempre- pidiendo la repetición más frecuente de este género de veladas. Con la enhorabuena y el ruego no hacemos más que interpretar el pensamiento del numeroso público que ayer llenó el teatro de Bellas Artes...

EL PUEBLO VASCO. 1926.XII.22 (2. orrialdea)

" En Bellas Artes. Las funciones vascas... Como en años anteriores, el martes, festividad de Santo Tomás, el brillante Cuadro dramático de la Academia de Declamación de la Lengua Vasca dió tarde y noche, en el Palacio de Bellas Artes.

A las dos funciones acudió enorme gentío, predominando, como es natural, el elemento "baserritarra", que se divirtió mucho, saliendo complacidísimo de cuanto habían visto, que fué mucho y bueno.

...

Como es costumbre en estas funciones, éstas terminaron con las siempre celebradas sesiones de bersolaris.

Felicitemos a don Toribio Alzaga y a sus huestes por la agradable tarde que nos hicieron pasar el martes, deseándoles grandes éxitos y mayor frecuencia en representaciones de esta índole, que tanta aceptación tiene y tanta curiosidad despiertan entre los donostiarras.

LA VOZ DE GUIPÚZCOA. 1926.XII.23 (16. orrialdea)

" Euskaleriko beriak... Donostia.- Juan ziran Santo Tomas zenbat lo eginda zan galdetzen genun egun aiek, baña alare Santo Tomas Santo tomas izango da guretzat bizi geran artean,

Donostia'k dituan bi egunil jatorenak gure iritzian estropada eguna ta Santo Tomas egun bai dira!

...

¿Ta aratsalde ta gabez egiten diran euskal antzerki jaiatzaz zer esan? Aurten gure txokotik atera gaituzte: Antzoki Zara bertan jairik emateko gai ez dagola ta, Guadalajara'ño jua bear izan degu; baña araletxe, Jendea ez da orengatik atzeratu, Bellas Artes antzokia osoro beterik.

... Eta gero bertsolariekin... negara. ¡Ori ez da egiten! Gugatik esaten dituztenakin orixe bear degu. Izpidea ugari jartzen da bestela ere.

Amaitzeko Egueri on-onak igaro eta Urteberi zoriontsu bat izango al degu guziok.- *Tomax*

ARGIA Asterokoa. 1926 Lotazila 26. Donostia. 297 zenbakia

"Santo Tomas. Lo que fué ayer esta fiesta tradicional... Y los artistas del benemérito Cuadro dramático de la Escuela de Declamación Vasca se hicieron ovacionar tarde y noche en las veladas tradicionales, hoy trasladadas al teatro de Bellas Artes.

...

Completaron el programa, terminando en ambas veladas con los clásicos bersolaris.

Es, pues, en estas veladas , reuniones y certámenes donde ayer pudimos encontrar la esencia de la tradición, expresada en manifestaciones más más cultas y nuestras de que el vocerío y abigarramiento en que va cayendo la feria de Santo Tomás, cada vez más desprovista de sentido y carácter.- *J.Aitzol*.

EL PUEBLO VASCO. 1929.XII.22 (3. orrialdea)

3 -) Jose Miguel Vitoria Agote hainbat izenekin agertu zen bertsolari moduan, hoien artean "Asteasu", "Astiasu", "Aranburu-berri", "Aramburu", "Anbuerri" edo "Amuerri".

Fuenterrabia. Continuan las fiestas. Programa de hoy... A las diez de la mañana se ha celebrado una sesión de bersolaris, dada por los conocidos Chimista, Frantxesca, Iñañaspí y José Miguel de Asteasu. La concurrencia, que ha sido muy numerosa, ha pasado un rato delicioso, celebrando las ocurrencias de los mismo, los cuales han sido muy aplaudidos.

LA CONSTANCIA. 1925.IX.12 (3. orrialdea)

En Ondarribia. Las simpáticas fiestas patronales de Fuenterrabia. Partido a rebote. Sección de versolaris. Función de teatro vasco. Los bersolaris...

A las once de la mañana y a las cinco de la tarde, en la calle Mayor, colocados frente a frente en unos balcones, contendieron, improvisando chispeantes versos, los famosos "koblakaris" José Manuel Lucambio (Chirrita), José Vitoria Aramburu, Ignacio Zagasti y Pedro Tolosa; el primero de Rentería, segundo y tercero de Asteasu y el último de Cambo.

Muchos fueron los que se situaron en las inmediaciones para complacerse con las improvisaciones jocosas de los bersolaris, aplaudiéndose a los disertantes en muchos de sus versos.

EL PUEBLO VASCO. 1925.IX.22 (7. orrialdea)

BERTZO BERRIYAK - Miguel Aramburuk jarriak

Milla ta beatzireun egunekin
ogeita lau garren urtian
Bertzo berriak jartzera nua
Guipuzkoako partian
Disputa bat daukagu aspaldiyan
bi aizkolari artian
Erabakitseik estagon gauza
alkar probatu artian.

15 bertso. (1924) Antonio Zavalaren dokumentazioa. KM Liburutegia

BERTZO BERRIYAK - Miguel Astiasuk jarriyak

Gauden milla bederatzireun eta
ogeital au garren urtian
berzo berriak jartzera nua
estadu eder batian
eskontzeko pentsamenduban
nintzan aurtengo urtian
neska zar batek trastornatu nau
dana biyen bitartian.

15 bertso. (1924) Antonio Zavalaren dokumentazioa. KM Liburutegia

Baina bada bertsolari bat historian, bereziki *Aranburu-berri* aipatu eta deskribatuko duena, eta hori Manuel Olaizola Urbieta "**Uztapide**" (1909-1982) da.

...BERTSOTAKO AFIZIOA .- Nere bertsotarako afizioa zertatik etorria zan esan bear dizutet. Orioko *Begi-Exkela* etortzen zan kanta-papelak saltzera, ta guk erosi egiten genizkan. Arruran meza ondorenean izaten zan. Asten zan kantatzen, da papela dana kantatu arte etzuan batere saltzen. Bazekin ark berak ere ondo kantatzen zuala, ta, papela oraintxe dana pasatzen zuan orduan, asiko zan partitzen, da aitaren egiteko danboran mordoa saltzen zuan.

...

Bertsotarako nere asiera ortitxik izan zen batik-bat. Beintzat, nik zortzi urte nituanean ikasitako bertsoak, gogoan dauzkat oraindik. Pentsatu besterik ez dago: zortzi urterekin asi ta amaseirekin-edo tabernara joaten asi giñanerako, burua dana bertsoz betea gendukan guk. Eta orduan, bertso zarra batzuetan da berria ere igual tartean bakarren bat, olaxe asi giñan bertsotan.

...

Bestea, Asteasuko Aranburu-berri, kanta-papelak saltzen ibiltzen zana.

Ura gizon lodia zan. Brusa beltza ibiltzen zuan ark soñean, da lepoan pañuelo zuria. Eun bat kilo igual izango zan ura; gizon patxarazkoa. Ark bertsoak berdeak izaten zituan. Guk uraxe nai. Bestela erosiko ez bagifuzen ere, berdeak baldin baziran segituan erosiko giñuzen, da bai ikasi ere.

Baten, Zestuara perira, da orduan ere berdeak ark. Berealaxe mikeleteak arrimatu zitzaizkan, ta ez kantatzeko. Ta ark baietz, ia zergatik ez, ba. Ta mikeleteak orduan:

- Bertsoak formalidade piska batekin jarri ta etorri beste batean! Orduan utziko dizugu! Oiek ez dira ametitzeko modukoak!

Bai, laister pentsatu zuan ark zer egin: plazan silla baten gañean txutik jarrita ari zan lenago, eta artzen du bere silla ta an dijoa tabernara, ta asten da an kantatzen.

Bazuan zeñek entzuna! Ango jendearen emana! Boza ederra zuan ark ere, ez Orioko Exkelak bezin ona, baña bai boza ederra. Ta asi zan kantatzen tabernan, ta bazuan zeñek erosia. Ango tira bearra ta angos bultza bearra!

Mikeleteak mesede ederra egin zioten ari, kalte egiten ziotelakoan. Bestela erosiko etzutenak, orduan erosi egiten zuten papela. Mikeleteak kantatzea galerazia zala jakitea naikoa zan papela erosteko. Amar zentimo izaten zan papel bakoitza, baña ark diru-mordoa bildu orduan ere. Olaxe manejatzen zan ura.

Gauza galeraziak beste grazi bat izaten du. Ori zinea bezela izaten da: emezortzi urtetik gorakoentzat esaten badezu, izango du estimazioa; ikusiko dezu nola salduko dituzun sarrerak.

Nik ere, egia esan, naiago izaten nuan berdea. Gaztea txorrea izaten da, ta gu ere bai orduan. Orain ere obe genduke ala bageunde. Orain txoro-usaiak ederki aldeginda gaude.

Arozpideko mutilzarra zan arentzako kontrario polita. Batean egin zuten saioa Aranburu-berrik eta Arozpidek. Zestuan ferian bildu ziran biak, eta an ziran angos! Aranburu-berrik etzuan ezagutzen bestea, eta Arozpidek bota egiten zion beti bertsoa, ta asi zan, ba, Asteasu ere.

ARROZPIDEK:

1.
Aterata daduzkat
bertsotako planak,
laister egingo ditut
Asteasun lanak;
gu baño ume eskasagorik
ez du egin amak,
andre bana mantentzeko
kapaz ez geranak.

ASTEASUK:

2.
Aizazu, Arozpide,
zure izaera
kalkulatuta daukat
gutxi gora-bera;
beriala ementxe det
esateko era:
oriñelak garbitzeko
aproposa zera.

ARROZPIDEK: 3. Gaur ez dago gu emen lotutzeko katik, danak berdiñak gera, bat ez da apartik; gonbita agintzen dute kantatziagatik, gaur ez gaude erlenik taberna onetatik.	ASTEASUK: 4. Arozpidekin lenbizi gaur naiz alkatuta, gauza onik ez dago oni barkatuta; gizon au arkitzen da oso kargatuta, laister ikusiko da zutik lo artuta.
--	--

Olaxe egiten zituzten egundoko saioak. Biak mutil-zarrak ziran, da atzenerako ondo arreglatzen ziran. Gaizki esan bai, baña etziran aserraten.

Arozpide orrek bertso batzuek bazituan askotan kantatzen zituanak. Guk buruz ikasita eukitzen giñuzen, da aietxek kantatzen zizkan ark; karretea bezelaxe errez kantatu ere, eta amorrazi egiten zion Asteasuri. Lau puntuko motxean kantatzen zuan ark beti, ta erreztasun aundia zeukan, nola betiko bertsoak ziran. Artan eukitzen zuan laiñeza.

Asteasu bera ere etzan edozein moduz lotsatzeko moduko gizona, baña ark amorrazi egiten zion ordea.

Nik ere bein egin nuan gutxi edo geiago Asteasurekin bertsoan. Artean gaztea nintzan, da ez nuke esan nai onekin ark bzela egiten nuala. Amasei urte geienaz idukiko nituan, da, nai izan balu, errez egingo zituan nere lanak, baña neretzako moduan egin bear.

Ni ezin atrebitu izaten nintzan bestela, eta lagunak asteko ta asteko. Asi nintzan, ba, ta nildurak lenengo; baña egin nuan saioa, ta kontentu. Zer kantatu genduan ez daukat gogoan orain. Guk, beintzat, Asteasurekin bertsoak kantatu giñuzela-ta, ez giñan ustez txikiak izango. Orduan kantatu giñuzenari eskerrak; bestela orain etzegoan kantatzerik.

Emendik ezkutatu zan. Orain Jaunak eman deiola betiko deskantsua!

Uztapide. Lengo egunak gogoan. (1975) Auspoa liburutegia. (43. orrialdea)

Oso aipagarria da ere 1930ean Donostian eta Santo Tomaseko eguneko saioa. 1926tik 1929. urtera Bellas Artes antzokian ospatu bazen euskal festa hau, 1930an *Circulo católico* deitzen aretora mugitu ziren (gerora *Amaia* zinea bezala ezagutuko genuena). Egun horretan ere Txirrita eta Jose Migel Vitoria izango dira parez-parez, haiekin batera Asteasuko Sagasti eta Garitano eta erreenteriko Zabaleta.

Garitanori buruz aurrerago hitz egingo dut, garrantzitsua da orain ikustea nola bertsolari talde konkretu hau dextentetan ibili zen urte haietan (Txirritaren enkarguz?) eta 'Asteasu' edo 'Anbuerrri'k behin baino gehiagotan irabazi zion Txirritari. Ez zen bertsolari makala izango...

... MAGNIFICO Y EFUSIVO HOMENAJE A DON TORIBIO DE ALZAGA. Hermosos actos vascos organizados en su honor. Anteayer, por fin, rindióse el merecido homenaje al señor Alzaga. Era ya tiempo de que los entusiastas de nuestra lengua rindieran este acto de justicia a quien tantos años ha consagrado a ensalzar y cultivar el euskera.

Con la celebración perfecta y cumplida de los actos organizados por la Sociedad "Euskaltzaleak" mostrose la opinión vasquista agradecida a la constante actividad desarrollada por el maestro Alzaga.

El CONCURSO DE BERTSOLARIS. El acogedor salón del Centro Católico de la calle Guetaria estaba abarrotado de público que impaciente esperaba presenciar la contienda de bertsolaris. En efecto, a la hora en punto anunciada aparecieron en el escenario los seis bertsolaris, que habían de tomar parte y el jurado. Presidía a éste don Toribio Alzaga y estaba integrado por el veterano poeta señor Uranga, el vate tolosano señor Arrese y el conocido poeta euskaldun don Nicolás de Ormaechea.

Un representante de la entidad organizadora "Euskaltzaleak" explicó el carácter del acto. Allá en sus comienzos, el Consistorio de los Juegos Florales acostumbraba a celebrar estos actos, que después volvieron a caer en el olvido. hoy y en homenaje a Alzaga vuelven a resurgir las académicas contiendas de estos vates populares.

Los bertsolaris que tomaron parte fueron: el veterano Txirrita de 70 años, su primo Juan José Lujambio, Telleritxiki de Rentería, Vitoria de Asteasu y los jóvenes Garitano y Zabaleta, naturales el uno de Rentería y el otro de Asteasu.

El anciano poeta señor Uranga cantó una estrofa dando a los bertsolaris el modelo del ritmo, la medida, la melodía y el asunto que debían desarrollar. Uno tras otros fueron improvisando cuatro estrofas, una por cada tanda. El asunto tratado fué el de el merecido homenaje al señor Alzaga.

Terminado este ejercicio, inicióse la lucha por parejas.

El veterano Txirrita contendió con el más joven del grupo, con Garitano. Txirrita le aconsejo no temiera pues había de tratarle como padre bondadoso. El joven díjole que habiéndose formado en su escuela no podía temer al contender con él.

Desarrollaron con mucho acierto este tema.

Lujambio y Telleritxipi que luego contendieron trataron sobre las bellezas de Donostia, entremezclando en su mutua improvisación argucias y dichos picarescos.

Finalmente Vitoria y Zabaleta, sostuvieron una lucha más personal y pintoresca sobre indumentaria de cada uno y la profesión del bertsolari. Provocaron la hilaridad del público.

El ejercicio más difícil fué aquel a que les sometió el poeta señor Uranga. Este iba dando a cada uno de los bertsolaris y para cada una de las estrofas la medida, melodía y consonante de los versos. Aquí es donde cada uno lució los quilates de su ingenio y asombrosa facilidad de versificar y la agudeza sutil de su inventiva.

Era imposible el truco. El público entusiasmado y verdaderamente maravillado aplaudió esta brillantísima contienda.

Y terminó el certámen con la improvisación de varias estrofas de asunto y metro libre.

El numeroso público que presenció esta lucha pidió se organizaran, con más frecuencia, estos certámenes culturales, que agrandaron intensamente. Los representantes de la Sociedad "Euskaltzaleak" fueron felicitadísimos por la organización de este acto.

Esto ha de animarles, sin duda, para procurar la celebración de otros certámenes de bertsolaris.

He aquí la clasificación dictada por el Jurado: Primer premio, 100 pesetas, Vitoria de Asteasu. Segundo, 90 pesetas, Txirrita. Telleritxiki de Rentería, tercero, 75 pesetas. Lujambio, Garitano y Zabaleta, 40 pesetas a cada uno. El total del importe invertido en premios por la entidad "Euskaltzaleak" ha sido 385 pesetas. Fueron, además, los bertsolaris invitados al banquete.

EL DIA. 23 de Diciembre de 1930. (8. orrialdea)

SANTO TOMAS. El homenaje al esfuerzo de don Toribio Alzaga.

Los Bersolaris. - Este año, como todos los años, la banda municipal ha saltado del quiosco del Bulevar a la plaza de la Constitución, dando allí sus conciertos. hace unos cuantos, según dice quien recuerda, eran los bersolaris los que amenizaban las ferias. no falta quien lo lamente, aunque también lamentaría que desapareciesen ahora los conciertos de la banda municipal. Quieren música; pero quieren también bersolaris.

El domingo los hubo, aunque no en la plaza de la Constitución. Fué en el Centro Católico y con motivo del homenaje que se dedicaba a don Toribio Alzaga, inteligente director de la Academia de la Lengua y Declamación y prestigioso autor teatral vasco, al que tanto debe el teatro euskérico.

Se había organizado un concurso, en el que intervinieron seis bersolaris, Los primeros premios fueron para "Asteasu" y "Txirrita", bien celebrados y conocidos. El público, que llenaba el local, aplaudió calurosamente a los concursantes, como no podía menos de suceder.

EL PUEBLO VASCO. 23 de Diciembre de 1930. (3. orrialdea)

4 -) Garai haietan izan al zen besterik "Asteasu" izenarekin ezagutu eta ibili zena bertsotan?

Bai. nik beste bi pertsona aurkitu ditut, lehenengoa, Jose Garitano Toledo, Zizurkilen jaioa 1905. urtean eta 1955. urtean hil zena. Bestea, Jose Mari Soroazabal Garmendia, Larraulen jaioa 1862an.

Jose Garitano Toledo (1905-1955). Asteasuko Lamitegi baserrikoa, "Lamitegi", "Lamitei" edo "Asteasu" izenekin agertzen da hainbat dokumentotan.

Lehen aipatu dugun bezala, Donostiak 1930eko Santo Tomas eguneko saio hartan zegoen gure Lamitegi. Txirritarekin aurrez-aurre suertatu zan txapelketa hartako une batean. Egunkariak gazteena zela aipatzen du, 25 urte zituen orduan.

1926ko Santo Tomas egunean 21 urte izango zituen. Nekez pentsatu dezakegu "Asteasu" izenarekin kantuan ari dena Jose Garitano zela.

Aizarnazabalen Santa-eskean agertzen zaigu urte pare batez, bertakoek egin duten ikerketa batean. Aman aldetik, bere aitona hernaniarra zen (Isidro Toledo Escamendi).

Horrela kontatzen du Manuel Lasartek nola egin zuen bere lehenengo plaza Asteasuko Lamitegiarekin.

MANUEL LASARTE. Itzaurre gisa. Lagun zaar baten oroipenak. -

... Manuel bertsotan ere gazterik asia omen zan, taberna-giroan eta bere lagunekin zebilenean. Ni artean tabernara sartzen asi gabea egon arren, nere anai zaarragoari eta ni baiño elduxeago ziranei entzun izan nizkien. Astelnean-edo, jaieko pasadizoak esaten asten ziranean, kontatu oi zituzten:

- Atzo ere erreroak bertso politak bota zizkin, ba.

....

Manuel Lasarte errerotzan eta ganadu perraketan Aian jardun zan leenago. Aiakoa utzi eta gero toki askotan ibilia zan bere ofizio artako lantegietan: Zumarraga, Eibar, Zoaitzene, Zarautzko Azken-prtun, eta azkenik Orion egin zuan bere kabia.

Eibarren errerotzan ari zala, egin omen zuan leenengo aldiz plazan bertsotan jende aurrean. Asteasuko Lamitegi omen zuan bertso-laguna. Arek eraman arazi omen zuan. Asi bazan asi, geroztik zenbat tokitan kantatu duan Jainkoak bakarrik jakingo du.

**Joxemari Lertxundi. MANUEL LASARTE, Plaza-gizonak. (2005)
Auspoa Liburutegia 294 (8. orrialdea)**

MANUEL LASARTE. Bertsotarako apizioa. -

... ZALDIBAR. Ondoren artan ezagutu nuen Lamitegi bertsolaria ere. Ermua'n bizitzen zan. *Astiasu* esaten zioten an; orkoa zan berez. Orain ez dakit Asteasu'koa edo Zizurkil'go partekoa zan.

Larunbat-gau batean, gazte batzuek aparti bat zutela-ta, eramanez ninduten Ermua'ra. Ura ere an zan, da biok jardun giñan bertsotan.

Andik denbora pixka batera ere bai berriz. ola egin giñuzen iru edo lau bertso-saio.

Gero, denbora-aldearen batean ez giñan alkartu, ta egun batean neretzako enkargu bat zeukala abixatu zidan, da joateko Ermua'ra.

Ala, joan nintzan da al akartu giñan, da esan zidan Bizkai'ko Zaldibar'tik bertsoetarako deia zeukala ta biok joan bear genduela.

Nik esan nion ezetz; ni ez nintzala erri batera joateko moduko bertsolaria.

Arek orduan esan zidan errex egingo genduela ango lana, ta amar duroko bana irabaziko genduela ta etzerala txarrak.

Orduantxe jarri nintzan dudan, da azkeneko agindu nion joango nintzala.

Iritxi zan egun ori. Joan giñan da sartu giñan taberna batera, ta lenengo gosalduekin bear zala ondo esan genion alkarri.

Gosaltzen ari giñala, erriko alkate jauna joan zitzaigun. Lamitegik ezagutzen zuan. Oso gizon jatorra ematen zuen.

Esan zigun gosaria ez ordaintzeko, ura erriaren kontura izango zala-ta; komeni zitzaiguna artzeko kezkarik gabe, ta ark abixatu arte lasai egoteko.

Ala, iritxi zan ba beraren abixu ori, ta kantari asi bear. Orduantxe ni galtzetan estu nintzan; lotsatu nintzan ederki asko, asko ez banuen ere.

Goizeko saioa egin genduen, da gero bazkaldu ta kafea; kopatxo bat edo beste artu ta arratsaldean pixka bat trebexeago.

Festa bukatu zanean, berealaxe kontuak egin bear zirala esan ziguten, da ia zenbat bear genduen. lamitegik esan zioten amarna duro, ta ogeina eman zizkiguten.

Ala, jakiña, antxe kantatu nuen lenengo plazan, amazazpi urte nituela.

MANUEL LASARTE, Gordean neuzkanak. (1975) Auspoa Liburutegia 294 (8. orrialdea)

Ongi ari zen gure Manuel, Lamitegi Zizurkilen jaioa zen bainan Asteasura etorritakoa. Antonio Zavala berriz ez dabil ongi beste liburu batean. Horrela mintzaten da Aranburu-berri eta Lamitegitaz, Axentxio Txankaren liburuan.

ESTROPADA-BERTSOAK (1933)

Donostia'ko estropadetan, 1927-1932 bitarteko bandera guziak San Pedro'k irabazi zituan, sei bandera segiran alegia. Orregatik, 1933 urtean Orio'k irabazi zuanean, etzuan jendeak itzbide-paltik izan. Ta bertsolariak ere ekin zioten bertso-jartzeari.

Sei bertso-paper arkitu ditugu: Lenengoa, Oriotarren alde; bigarrena, lenengoaren ordañak, San Pedro'ren alde; irugarrena Orio'ren alde, lenengo bertsolariak berak San Pedro'koari erantzunez.

San Pedro'ko bertsolari ori, ez takigu nor dan. bestea, berriz, etzan Orio'koa; emengo bertso-zaleak diotenez. "Lamitegi" esaten zioten Asteasu'ko bertsolari bat omen zan. ta itxura ere ala da. Bertsoak oso gaizki itzegiñak baitira, ta ez baitzuan Txankak olakorik jartzen.

Bañan Asteasuar batzuek esan didatenez, beren erriko Lamitegi baserrian ez dute bertsolaririk ezagutu. Beren iritzirako, bertso auk Aranburu-berri bertsolariarenak izango dira.

AXENTXIO TXANKA BERTSOLARIA. (1966) **Auspoa Liburutegia 59 (17. orrialdea)**

Oker zegoen Antonio Zavala kasu honetan, Lamitegi baserrian bazen bai bertsolari bat eta ez hain kaxkarra. "Aranburu-berri" aldiz, bi urte zeramatzan hilik 1933an...

Beste bertsolariari buruz aritu behar dugu orain,

JOXEMARI SOROZABAL GARMENDIA "Asteasu" edo "Portale"

1862ko maiatzaren 9an jaio zen Larraulen. Hernaniko Maria Josefa Mariezcurrena Oteguirekin ezkondu zen eta Larraulgo *Portale* baserrian bizi ziren.

Bere semea Pablo Sorozabal musikagile ospetsua izan zen eta bere bizitako oroitzapenak idatzi zituen bere aita aipatzen zuen. Bertsolaritzarako afizio haundia zuela eta "*Asteasu*" edo "*Portale*" izenekin ezagutzen ziotela.

Ez dut bere inungo aipamenik aurkitu ez hemerrotekan, ez Auspoa bilduman. Ezin dugu ukatu bertsoan aritua izango zela baina esan bezala ez da agertzen plazarik egiten ez eta bertso paperak idazten.

1926ko Santo Tomas egun horretan 66 urte izango zituen. Nekez pentsatu daiteke gure "*Asteasu*", Txirritarekin ari zen hori eta diskan agertzen den bertsolaria Joxemari Sorozabal izan daitekenik.

Bitxikeri bat, bere eta bere 6 anai-arreben jaiotze agerietan *Sorazabal* bezela agertzen da, bai eta bere aita Ramon Sorazabal Arruti-renean. Donostira etortzen direnean berriz, Pablo eta bere 4 anai-arreben agerietan *Sorozabal* agertzen da

Belaunaldi hau baino lehen izan da Asteasun bertsolari ezagunik Pello Errota eta bere familiartekoez gain. Jose Agustin Elola Olaso Beobide, "*Agustin zakarra*" (1816-1888), Jose Inazio Etxeburu "*Asteasuko itsua*" edo Juan Esteban Elola Albisu "*Elola*" (1846 - ?), Txirrita eta Pello Errotarekin aritutako azkeneko hau.

Eta grabaketan aipatzen den **Ignazio Sagasti**?

Juan Ygnacio Sarasti Maiz, horrela agertzen da bere izena jaiotze agirian. 1862ko maiatzaren 9an jaio zen (Joxemari Sorozabal baino 2 egun gazteago...) eta 1930ko abenduaren 30ean hil zen. Honek esan nahi du urte hortako Santo Tomaseta lehiaketan parte hartu eta 9 egunetara hil zela bronkitis kroniko batek jota 68 urterekin..

Asteasuko *Ibarrazpi* baserrikoa omen zen (Iribar azpikoa). Aurretik ikusi dugunez 1926ko saioan zegoenetako bat dugu, hori ezin da ukatu. 66 urte izango zituan orduan, Txirritak bainan bi gutxiago. "Asteasuk" bere bertsoan oso garbi esaten du: "*Ignazio Sagasti da kontrán / ez daukat oso apartian...*"

1925ko Hondarribiko euskal festetako saioan ere agertu zaigu. Ez zen bertsolari makala izango Txirritaren ondoan hainbat saio esanguratsuetan aritzeko.

Sagasti? Sarasti? Gaur egun ere kezka hori ba omen dago Asteasu famili horretan... Ignaziok behintzat jaiotze agirian bat dauka eta heriotzekoan bestea...

Beraz, 1935eko lehenengo bertso gudu edo txapelketan harta iristeako Asteasuko gure bertsolari hauetako gehienak hilik zeuden. 22 partaide eman omen zuten izena orduan Kursaal aretoan jokatu behar zen hartan, eta, Asteasuko inor ez?

Orduko dokumentuek horrela diote:

"...Hogei bertsolari, ta Euzkadi'ko onenetakoak gañera, aurkeztu ziran bertsolari gudara; ta lenengo saria Basarri idazle argi ta bertsolari jatorrarentzat izantzan" . Erdarazko egunkarietan ere –euskal kulturaren aldekoetan, bereziki–, oihartzun zabala izan zuen ospakizunak: "El día del bertsolari fué una manifestación radiante del alma artística de la raza vasca" ; "Una fiesta inolvidable" ...

Esandako moduan, hogei bertsolarik hartu izan zuten parte txapelketa historiko honetan. Eurretari hamasei gipuzkoarrak ziren: Alkain, Basarri, Erauskin, Etxeberria, Kortatxo, Lexo, Lujanbio, Mintegi, Nekezabal, Sorozabal, Telleritxiki, Txapel, Txirrita, K. Zabaleta, J. Zabaleta, eta Zepai; bi iparrarrak: Larralde eta Matxin; eta, gainontzekoak, beste bi, bizkaitarrak: Abarrategi eta Uriarte.

Aldaia, asteasuarra eta Zailpuru oiartzuarra etziran azaldu ta beren exerlekuak utzik gelditu ziran"

(Bertsolari-Guduak 1935-1936, Joseba Zubimendi - Euskaltzaleak 1936. (32. or.)

Ez det lortu informaziorik Aldaia delako bertsolari honetaz. Jarraituko dut ikertzen eta bere aztarnak bilatzen.

1931. urtea bereziki gaiztoa izan zen bertsolaritzarako, hainbat bertsolari hil ziren urte hartan.

OROIPENA

(Doñua: Limosnatxo bat eskatzen ...)

1/8

Gau eta egun pentsamentu bat
baldin badauka buruban,
gizonak eztu trankildaderik
beñere izaten orduban;
iru kantore galdu zaizkigu (*)
urte beteren barruban,
eta gu ere laister gerade
aien oraingo moduban;
erregutzen det aien animak
gerta ditezen zeruban.

Juan Jose Lujanbio *Saiburu*
Errenderi'n, 1932'ko IIbeltzian

(*) Hiru kantore hauek, hiru bertsolari hauek alegia, Frantzes-Txikiya, Asteasu'ko Aranburu-berri ta Oiartzun'go Zurko "Kaskazuri" ziran, ihrurak 1931 urte-barruan hillak.

***Bertsolariya* aldizkaria nº 18 - 1932'ko IIbeltzren 16an**

Jesus Etxezarretak modu honetan deskribatzen du 1935 aurreko bertsolaritza.

BERTSOLARI GUDUAK:

Dikatadura batetik irten (Primo de Rivera) eta beste batean sartu (Frankorena), baña bien bitartean, bi erakundek "Euskaltzaleak" eta "Eusko-gaztediak", biak euskera suspertzalleak, bi bertsolari gudu famatuak antolatu zituzten, juxtu juxtu gerra aurretik. Pizkunde garaian 1935 eta 1936-an izan ziran eta guretzat zorionez, biak ia oso-osorik jaso zituan Joseba Zubimendi eta Gaztedi taldeak.

Liburuxka orretan esaten digu leenago ere ospatzen zirela bertsolari-guduak eta juradu bezela ibiltzen zan bat ezagutu ere egin zuala. Uranga-tar Iñaki. ikusi nola dion... "Donosti zaarreen aitona bizargille bati bertsolari-guduak antxiñako erara, taiutzen trebea zela igerri genion... Consistorio de los Juegos Florales, zelako aietan epaile bezela ibilia baitzan..."

Esandituran bi erakunde oiek buru zirela eta beste laguntzaile batzuekin, Euskalerrian gogoangarri izan diran bi bertsolari gudu antolatu zituzten. Joseba Zubimendik bere liburuxkaren sarreran ala ere beste gudu baten aipamena egiten digu, ara nola.

"1930-an Euskaltzaleak, Toribio Alzagaren omenez, -Centro Católico-antozkian, ospatu zuten bertsolari gudu bat (zeaztasun gutxi dakartza) Uranga-tar Iñakik zuzendu zuala eta parte artzaleak Txirrita, Lujanbio, Telaetxipi, Zabaleta, Agirre eta Vitoria zirala. Lege zarrera gudu arrigarria, egin zutela eta txapeldun ao batez Bitoria aukeratu zutela..."

Ikusten danez, lege-zarrez, antxiñako erara eta abar, aipatzen dituen ezkerro, garbi dago, olako gudu edo sariketak leenago naikoa ospatzen zirala... Ikusi nola dion Zubimendik...

"Bertsolaria, geienetan, ez da bakarrik yarduteko yayoa. Inguruan adiskidea bear du, arerio antzean, guda bizian aritzeko. Orduan sormena arrotu, adimena zoroztu eta irudipena aberasten zaizkio.

Koplakarien arteko yardun oneri, antziñetik, gudua deitzen zaio. Etzaigu atsegin bertsolarien alkar yarduketari batzaldi, yokualdi eta kideko itzez ezagutzea, yatorizko itz egokia dun ezkerro; izen egoki bakarra bertsolari gudua beti betirako.

Noiztik ospatzen ote diran Euzkadin bertsolari guduak? Gudu oien adiñik neurtu lezakenik ez dago. Zartzaro orren ageririk ez bait-degu eskuartean.

Gure aitona zabartxoak izan zitzaikigun bere oituren berriak iraunkor adierazteko. Bertsolari gudu oiek gure abenda bezin zarrak dirala aitortzea ez da okerreko aitortza.

Guduen berri yakin arazi ziguten Donostiko "Consistorio de los Juegos Florales" zeritzaion alkartasunak 1877'garren urtean. Ordu ezkerotik bazkun erainkor onetxek urteoro Donostiko Teatro Zarrean guduak antziñeko erar gertatzen zituan. olerti yoku onetarako Santo Tomás eguna begiz yoa zuten.

Bidasoarunzko euskal lurraldeetan D'Abbadie euskaltzale gartsuak, aro artantxe, ekinaldiak egiten zituan bertsolari guduari eustearren.

Gaurko mende au argitara zitzaigunean gudu oiek, aulkeriaz yota, eriotzera zetozen. Azken-aldi larrira españar Diktadurak zekarkin bertsolarien yoku eder auxe. Betirako igartuko ote zitzaigun euskal-landarea?...

BERTSOLARIEN DESAFIOAK, GUDUAK ETA TXAPELKETAK

Jesus M. Etxezarreta "Izazpi" - Auspoaren Sail Nagusia - (1993) - (43. orrialdea)

5 -) Zergatik behar du izan 1926ko Santo Tomas eguna grabaketa horren data?

Grabaketa hori COLUMBIA - REGAL argitaletxearen diska batean agertu zen RS 538 zenbakiarekin. Disketxe hau 1923an jarri zen martxan Donostian. COLUMBIAk argitaratutako katalogoak errepasatzen baditugu, 1927an agertuko da lehendabiziko aldiz "*Bersolaris*" erreferentzia. 1927ko azaroaren 6ean agertu zen publizitatea 'La Voz de Guipuzcoa' egunkarian. Urte guzti haietan ez zen bertsolarien diska gehiago argitaratuko.

Beraz, 1926ean antolatu bazen lehenengoz SantoTomasetako funtzioa Bellas Artes antzokian eta 1927an jada diska komertzializaturik bazegoen, aukera bakarra da grabaketa 1926ko abenduaren 21ekoa izatea.

DISCOS VASCOS
- **ELECTRICOS** -

Formidable sonoridad
"SIN RUIDO"

"BERSOLARIS" :—: "TXISTULARIS"
"GAITEROS DE REGIL"
COMPARSA "PELLO-ERROTA"
y "TRIKI-TRIXA"

Audición y venta:

CASA INURRIETA

GUETARIA, 5 ————— Teléf. 10-317

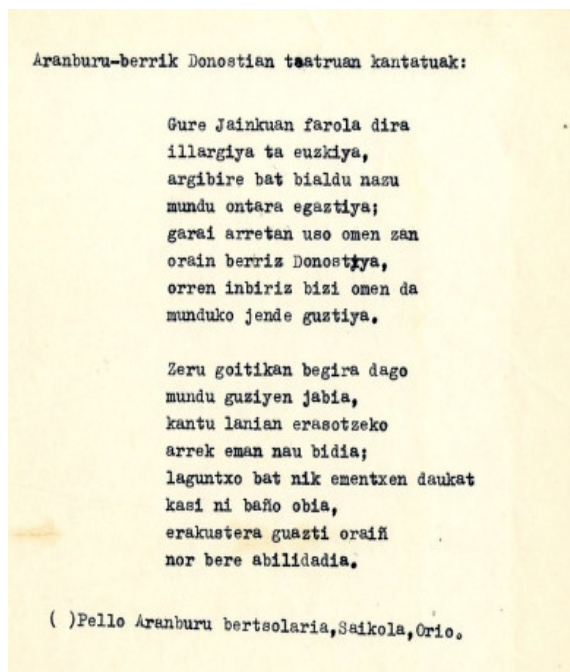
COLUMBIA - REGAL disketxea eta garai hartako diskagintzari buruzko Informazio osoa eta zehatza aurkitu daiteke Eresbil, euskal musikaren artxiboaren web orrialdean.

6 -) Ba al dago beste dokumentaziorik baieztatuko duena 1926ko SantoTomas egunean, Bellas Artes antzokiko saio hartako "Asteasu", Jose Miguel Vitoria Agote "Aranburu-berri" edo "Anbuerri" zela?

Donostiako Koldo Mitxelena liburutegian Antonio Zavalaren dokumentazioa dago gorderik, orain arte argitaratutakoa eta argitaratu gabekoa ere. Dokumentazio guzti horren artean, Jose Miguel Vitoria Agoteri buruzko hainbat eskuizkribu eta bertso papera.

Hoietako batean haxe agertzen da:

"Aranburu-berrik Donostian teatruan kantatuak:

Gure Jainkuan farola dira
illargiya ta euzkiya,
argibire bat bialdu nazu
mundu ontara egastiya;
garai arretan uso omen zan
orain berriz Donostiya,
orren inbiriz bizi omen da
munduko jende guztiya.

Zeru goitikan begira dago
mundu guziyen jabia,
kantu lanian erasotzeko
arrek eman nau bidia;
laguntxo bat nik ementxen daukat
kasi ni baño obia,
erakustera guazti oraiñ
nor bere abilidadia.

() Pello Aranburu bertsolaria, Saikola, Orio".

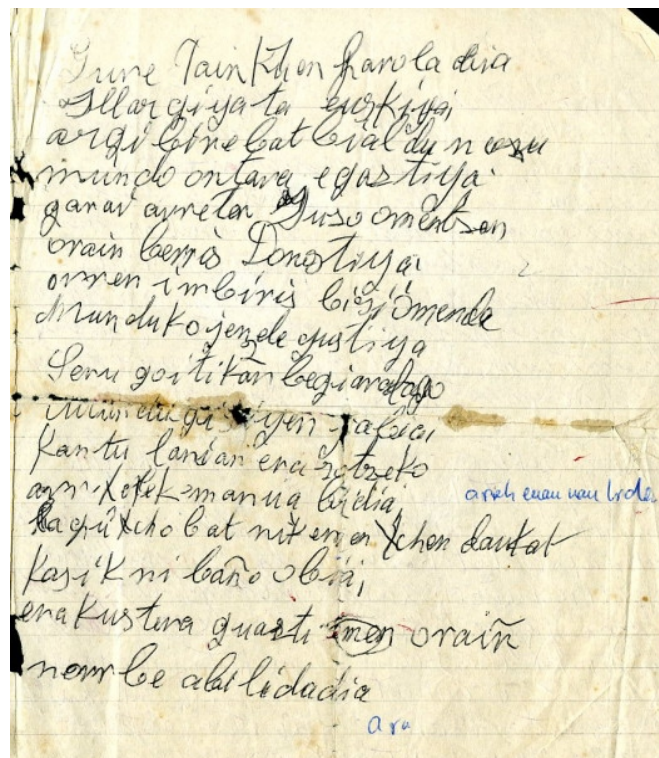
Bai, gure grabaketa horretan agertzen den bertsoetako bat da. Bainan... bertso hori ez al da Txirritak botatzen zuen agurra? Bai, nik hori pentsatzen det.

Pello Aranburu, "Saikola" (1903- 1989) bertsolaria, bertso-jartzailea eta bertso-paper saltzailea izan zen. 23 urte izango zituen 1926ko Santo Tomas egunean. Ez dakigu zihur Bellas Artes antzokian egon zen ala ez. Garai hartan jendeak buruz jasotzen zituen bertsoak kantatuak ziren unean eta gero norberak edo beste baten laguntzaz paperera pasatzen zituzten. Horrela ulertzen da Auspoa bilduman adibidez Antonio Zavalak kasu askotan bertso berdinaren bertsio bat baino gehiago argitaratzea, iturri desberdinak aipatuz, denboraren poderioz hitz eta esaldi bat bainan gehiago aldaturik agertu direlako.

Hori bera pentsatu behar dugu kasu honetan. Edo *Saikola* antzokian zegoen eta buruz gorde zituen (nekez sinestekoa, Txirritarenak zirela gogoratuko luke orduan) edo beste norbaiti ikasi zizkion eta transmisio horretan nahastu egin dituzte *Asteasu* eta Txirrita. Edo hirugarrengoa bat, garai hartan diska edo grabaketa hori (irratia bidez) entzuteko aukera izan zuen. Baiteke, bainan, eta bigarrengoa bertso hori? Ez da diskan agertzen... Txirritarena ote? Anbuerriren erantzuna?

Kontuan hartzen badugu grabaketa bera ez zela antzokian bertan gertatu zena (publiko oso gutxi entzuten da hemen...) baizik eta beste une batean egin zutela, saioan agertutako hainbat bertso errepikatuz, bietako edozein izan daiteke bainan Txirritaren estiloa izan daitekela pentsatzen det. Nabarmena da hitz batzuk transformaturik egongo direla bigarrengoan, lehenengoan bezala.

Edozein kasutan froga garrantzitsu bat da alde batetik baina misterioa handiagotu egiten du bestetik...

7 -) Grabaketa nun, noiz eta nola egin zen jaki al daiteke?

Zaila izango da hori argitzea. Zihurrenik ez dugu modurik izango egun hartako grabaketa sesio hura berritzeko.

Pentsatu behar dugu antzokian bertan ez dagoela egina grabaketa hori. Edo ez zuzeneko saioan behintzat. Bellas Artes beteta zegoela irakurri dugu hemerrotekan eta hemen gehinekoz hamar bat pertsona sumatu daitezke. Akustikagatik izan daiteke antzokia hutsa eta bertsolariak oholtzan.

Asteasuk bere bertsoetan esaten ditunak kontutan hartu behar ditugu (*gosari eder egin egu ta // zein gean onenak probatutzera*). Ikusi degu bestetik bertsolarien saioak bi izaten zirela, bata arratasaldeko bostetan eta bestea bederatzietan eta oso berandu bukatzen zena. Bi saioen artean egindako grabaketa izan daiteke, Txirritak bere agurra errepikatu egin al zuen ala antzokirako prestaturik zeukan?

Dakigun arabera *Columbia-Regal*-ekoek bazuten modua beraien estudiotik kanpo grabaketak egiteko beraz, edozein hipotesi luzatu eta sinistu daiteke.

Norbaitek irratian egindako grabaketa bat izan zitekela ere esan izan du. Ez da hipotesi txarra. Kontuan hartu behar dira hainbat gauza horretarako.

1925ko irailaren 29an (San Miguel egunez) hasi zituen EAJ -8 Radio San Sebastian irratiak bere emisioak Donostian. Bera izan zen euskeraz emititu zuen lehena, arrakasta eta garrantzi nabarmena izan zuenarik 1932ko martxoaren 2tik aurrera *Euskal Irratsaioa* izenekoak. Guzti horri buruzko informazio handia idatzi zuen Koldo Ordozgoitik Juaneneak '1932 - 2012 Euskara hegaz: Euskal irratiak 80 urte' liburuan.

Hauxe dio besteak beste bertsolarien partaidetzaz:

"... Y siendo Joseba Zubimendi el promotor y regidor del progrma jno podían faltar los bertsolaris en *Euskal Irratsaioa*! Los bertsolaris de la época cantaron sus bertsos por los micrófonos del programa. Basarri fue un colaborador habitual de las emisiones, pero pasaron por los micrófonos bertsolaris veteranos y noveles, como Matxin Irabola o Arizmendi *Atarrene* o Joxe Mari Lopetegi y Azkoiti de Ibarra, por citar un pequeño grupo de bertsolaris.

Que sepamos, Txirrita no llegó nunca a cantar en los estudios radiofónicos de la Avenida de la Libertad de San Sebastián. Pero, aunque sea curioso, son unos bertsos cantados por Txirrita y emitidos en su día por la radio las grabaciones más antiguas y -posiblemente- las únicas que han llegado hasta nuestros días.

Los *bertso berriak* de Txirrita y Asteasu fueron grabados entre 1926 y 1930 por la firma *Columbia Gramophone Company* de Donostia, con el sello *Regal*. *Euskal irratsaioa* difundió la voz de Txirrita empleando este disco. Por si esto fuera poco, en 1976, Herri Irratia abrió con estos bertsos la emisión del programa de *24 orduak euskaraz*..."

8 -) Zein izan daiteke grabaketan aipatzen den *Pello*?

Publikotik eta bertso eta bertso baten artean "*Bota Pello*" entzuten da (Txirritak bere agurra famatua egin baino lehen).

Esaldi horrek eraman gindun akatsa egitera aurreneko hipotesian. Sinisgarria izan zitekeen Pello Errota izatea Txirritarekin aurrez aurre ari zen bertsolaria baina gerora hemen aipatatutako guztien arabera ikusi da Pello Errota hilik zegoela grabaketa hau egiterako.

Zein izan zitekeen orduan Pello hori? Nik bi aukera ikusten ditut.

Pello Zabaleta (1896-1967). Errenterin jaioa. Ikusi dugun bezala, 1930ean adibidez Santo Tomaseta saio horretan zegoen Txirrita, Jose Miguel Vitoria Agote "Asteasu" eta Inazio Sagastirekin besteak beste. Txirritarekin arituak dira Zabaleta bi anaiak, Juan eta Pello.

Eta bigarrenko aukera, ez hain agerikoa bainan kurioa.

Ikusi dugu nola 1925ean, Hondarribiko euskal jaietan lau bertsolari aritu ziren: Txirrita, Jose Miguel Vitoria "Asteasu" edo "Anbuerrri", Inazio Sagasti eta? Prantzes Txikiya. Azkeneko hau askotan aritzen zen Txirritarekin baina ez da sekula lortu jakitea, ez bere izena, ez nungoa zen, ez nun bizi zen...

Bere bertso sorta asko dago jasota eta idatzita dago oso izaera berezikoa zela, bohemio xamarra diote batzuetan, horrelaxe deskribatzen du Juan Zabaletak, Aranburu-berri, gure "*Asteasuri*" eskeintzen dizkion bertso sorta batean.

Bertsolariya aldizkariaren 49. zenbakian agertu ziren 1931. urtean

Sailburuko Juan Jose
kantore ona oso,
Telleri-Txikirekiñ
paria onroso;
Altzako Gaztelu ta
Rejino're jaso
Frantzes-Txikiya berriz
beti animoso,
Fermin kurioso,
Bautista eroso,
Olloki garboso,
ta Juan Joxe Lexo...
Txirrita nombratzen det
guziyen maiso.

JUAN ETA PELLO ZABALETA BERTSOLARIAK.
Auspoa liburutegia 63-64 (52. orrialdea)

1925eko irailaren 12ko La Constancia egunkariak dio:

"...A las diez de la mañana se ha celebrado una sesión de bersolaris, dada por los conocidos Chimista, Frantxesa, Iñañaspi y José Miguel de Astasu. La concurrencia, que ha sido muy numerosa, ha pasado un rato delicioso, celebrando las ocurrencias de los mismo, los cuales han sido muy aplaudidos..."

LA CONSTANCIA. 1925.IX.12 (3. orrialdea)

Egun horretan bertan beste egunkari batek hau dio:

"...En Ondarribia. Las simpáticas fiestas patronales de Fuenterrabia. Partido a rebote. Sección de versolaris. Función de teatro vasco. Los bersolaris...

A las once de la mañana y a las cinco de la tarde, en la calle Mayor, colocados frente a frente en unos balcones, contendieron, improvisando chispeantes versos, los famosos "koblakaris" José manuel Lucambio (Chirrita), José Vitoria Aramburu, Ignacio Zagasti y Pedro Tolosa; el primero de Rentería, segundo y tercero de Asteasu y el último de Cambo..."

EL PUEBLO VASCO. 1925.IX.22 (7. orrialdea)

Hauxe da pista bakarra gure Prantzes-Txikiaren izena zen den jakiteko. Kanbo-ko *Pedro Tolosa* ote? Iñork *Pello* deitu zezakeen?

Aukera bat da. Jakin, badakigu Prantzes-Txikia Santo Tomasetako saio hoietan aritua zela. Hona hemen Gaztelu (1880-1934) eta biek nola kantatu zuten egun hartan:

"... Donostia'ko teatro batean, zazpi bertsolari ari ziran kantu-lanean, eta saria bakarra zan. Azkenerako bi geratu ziran: Prantzesa (Prantzes-txikiya) ta Gaztelu. Aurrena Prantzesak kantatu bear zuan, da onela bota zuan.

Bi biko eta bat bost,
lau ta iru zazpi,
oiek ola dira ta
ez gabiltza gaizki;
gizon bat toriatzen
gaur egin naiz asi...
Españira etorrita
Prantzesa nagusi!

Ta Gazteluk -puntuz aldatzea librea zuten nunbait- onela erantzun zion:

Entendimentu ederra daukat
Jaunari asko kostia,
Euskalerriko jakinduriyan
iru eta bi bost-tia;
naiz dala San Juan de Luz'tikan da
Baionatikan bestia,
frantzes guziyak etorrita're
neretzat ainbat ezitia!

Berdin juzgatu zituzten. Berriro kantatzeko esan zieten, bañan al zan gauzarik zarrena gai artuta.

Prantzesak onela kantatu zuan:

Bi milla urte pasatu ziran
zeruko atiak itxita,
zenbat anima an ote zegon
linbuetara jetxita!
aiek orduan egongo ziran
beren buruaz etsita,
garai onian egin ziyoten
Salbadoriak bisita.

Ta Gazteluk:

Gure Jainkuak egin zituen
Adan ta Eba aurrena,
lendabiziko gizasemia,
bere emaztia urrena;
oriyek gero sartu zituen
baratza baten barrena,
bañan etzuten kunplitu izan
eman zioten ordena.

Ta besteak baño gauza zarragoa
aitatu zualako, Gazteluri eman zioten saria.

**Gaztelu bertsolaria. Auspoa liburutegia 61
(1966) - (36. orrialdea)**

9 -) Eta MAI-KUTZ?

Orixe izango da histori guzti honetan geratuko den misteriorik handiena...
Lanean jarraituko det aztarnaren bat aurkitzeko.

1879 Donostia - Irailak 7 Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	El Urumea	Pello Errota, Jose bernardo Otaño, Juan Bautista Urkia "Gorriya", Manuel Udarregi, Juan Jose Belderrain (Zizurkil), Vicente Gorriaran eta Isidro Arancegui (Donostia), Jose Manuel Mugica (Alza), Gumersindo Ibarbia eta Agapito Muñoa (Donostia?) eta Juan jose Alcaín "Udarregi"
1890 Donostia - Abenduak 26 Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La voz de Guipúzcoa (2. orr)	Pello Errota eta Bernardo Otaño.
1891 Donostia - Abenduak 30 Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr)	Pello Errota eta Bernardo Otaño. (Jose Zapirain gai jartzaile)
1892 Donostia - Abenduak 30 Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr)	Pello Errota (irabazle), Bautista Urkia "Gorriya" eta Antonio Mendizabal (biak Usurbildarrak). (Jose Zapirain gai jartzaile)
1894 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr)	Miguel Elicegui, Jose Maria Berra, Regino Sansinenea, Ignacio Iñarra. (Jose Zapirain gai jartzaile)
1897 Oiartzun - Euskal festak	Auspoa 1 (74.orr) Auspoa 114 (44. orr)	Esteban Elola, Txirrita, Pello Errota eta bere anaia Juan Kruz, Lexo, Saiburu, Altzako Artzai-Txikiya eta Kaskazuri. (P.M. Otaño juradoan) (Jose Zapirain gai jartzaile)
1898 Zestoa - Euskal festak	Lankidetzan 27	Pello-Errota, Txirrita, Olegario, Agirre (urnietarra). (Jose Zapirain gai jartzaile)
1899 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr) (Aipatzen du jaialdia goizeko ordubatean bukatu zela)	Ignacio Iñarra "Txintxua" (Usurbil), Saiburu, Juan Kruz Errotari, Jose Kruz Sagardia "Olloki" (Usurbil). (Jose Zapirain gai jartzaile)
1901 Azpeitia - Euskal festak	Egitaraua ofiziala	

1901 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr)	Lau bertsolari. (Jose Zapiain gai jartzaile)
1902 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Consistorio de Juegos Florales	La Voz de Guipúzcoa (2.orr)	Lau bertsolari. (Jose Zapiain eta Bernardo Otaño gai jartzaile)
1904 Ordizia - Euskal festak	Inforvisión (2004)	Txirrita eta Pello Errota (Jose Zapiain gai jartzaile)
1910 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra	El Pueblo Vasco (1go orr.)	(Jose Zapiain gai jartzaile)
1911 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra		Txirrita eta Pello Errota (Jose Zapiain gai jartzaile)
1915 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra	El Pueblo Vasco (3go orr.) El liberal guipuzcoano. Diario de la tarde (2. orr)	Txirrita, Pello Errota eta Oloki.
1917 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.	El Diario Vasco (2. orr) El Pueblo Vasco (2 orr)	
1918 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.	El Pueblo Vasco (2. orr) El Diario Vasco La Voz de Guipúzcoa (2. orr) La Constancia Diario integrista-fuerista (1go orr)	Enbeita
1919 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.	El Pueblo Vasco (2. orr) La Voz de Guipúzcoa (2. orr)	
1920 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.	El Pueblo Vasco (2. orr) La Voz de Guipúzcoa (1go orr)	
1921 Donostia - Santo Tomas Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.	El Pueblo Vasco (2. orr)	

1922	El Pueblo Vasco (1go orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1923	El Pueblo Vasco (5. orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1924	El Pueblo Vasco (4. orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1925	El Pueblo Vasco (7. orr)	Txirrita (Chimista), Pedro Tolosa "Frantzesa" (Cambo), Jose Migel Vitoria "Aranburu", Inazio Sagasti "Inañaspi"
Hondarribia - Euskal Jaiak	La Constancia (3. orr)	
Irailak 11		
1925	El Pueblo Vasco (3. orr)	Txirrita eta Prantxesa
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1926	El Pueblo Vasco (2. orr)	
Donostia - Santo Tomas	La Voz de Guipúzcoa (azkena)	
Bellas Artes - Academia de la Lengua y declamación euskara.	Zeruko argia (1926.XII.26 2.orr)	
1927	El Pueblo Vasco (4. orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Bellas Artes - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1928	El Pueblo Vasco (3. orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Bellas Artes - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1929	El Pueblo Vasco (3.orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Bellas Artes - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1930	El Pueblo Vasco (3.orr)	Txirrita, Jose Miguel Vitoria "Asteasu", Ignacio Sagasti, Garitano, Zabaleta eta Telleri-txiki. (Agirre ere aipatzen da beste batean)
Donostia - Santo Tomas	El Día (8. orr)	
	Auspoa SN10 (44. orr)	
Centro Católico - Academia de la Lengua y declamación euskara.	Epaimahaia: Orixe, T. Alzaga, E. Arrese eta	

	Uranga.	
1932	El Pueblo Vasco (3.orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Victoria Eugenia - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1933	El Pueblo Vasco (3.orr)	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1934	El Pueblo Vasco	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1935		Alkain, Basarri, Erauskin, Etxeberria, Kortatxo, Lexo, Lujanbio, Mintegi, Nekezabal, Sorozabal, Telleritxiki, Txapel, Txirrita, K. Zabaleta, J. Zabaleta, eta Zepai; bi ipartarrak: Larralde eta Matxin; eta, gainontzekoak, beste bi, bizkaitarrak: Abarrategi eta Uriarte
Donostia - 1935.I.30		
Kursaal - Academia de la Lengua y declamación euskara.		
1935	El Pueblo Vasco	
Donostia - Santo Tomas		
Antzoki Zaharra - Academia de la Lengua y declamación euskara.		

Beste urte batzuetako erreferentziak ere agertu zaizkit, zeintzuk zeuden urte hartako saioan edo zeinek irabazi zuen baina ezin da zehazki jakin zein urtetan egin ziren.

Honeraino iritsi momentuz. Hasieran esan dudan moduan 2019ko otsailaren 3a arte daukat ikerketarekin jarraitzeko. Ez dakit zer aurkituko dudan baina entusiasmo berdinarekin jarraitu nahi dut.

Eskertu nahi ditut bereziki eta orain: Bernardo Atxaga, Pili Legarra (Asteasuko alkatea), Paul Aldamiz (KM Liburutegia), Amaia Vitoria Kortajarena (Aranburu-berri baserria), Miren Vitoria (Asteasu), Miren Uzkudun (Asteasu), Iturriondo taberna (Asteasu), Guillermo Etxeberria, Gari Otamendi, Xabi Paya, Idoia Noble, Eñaut Agirre, Jesus Mari Gómez (Hernaniko artxiboa), Jaione Landaberea (Eresbil).

Azkeneko bertso sorta bat. Txirrita eta Santo Tomas eguna. 1931.

Santo Tomaseko feriya Aste ontan Txirritak jarriyak

1

Ahenduaren ogei ta bata
Santo Tomasen eguna,
Donostiya'ko ziudadian
jai zelebratzen deguna,
pobre ta aberats jende askori
maiz akordatzen zaiguna;
Azpeitiya'n du beste santu bat
bere antzeko laguna.

2

Egun orretan pentsatzen bada
Donostiya'ra juatia,
kuidado gabe etorri lasai,
zabalik dago atia;
goizian plaza ikusiko da
gauza ederrez betia,
falta duena serbitutzeko
badago borondatia.

3

Ezkonberriyak, etorri onuntz,
gure aixkire prestuak,
zuek etxian noiz ikusiko
aurrak an daude poztuak;
«Ama, guretzat zer ekarri du?»
luzaturikan eskuak;
«Ara aizezko pelotak eta
karamelozko txistuak».

4

Bestiak diyo: «Etorri onuntz,
guk baditugu ontziyak,
marmidak eta txokolaterak,
kafetera ta paziyak,
dozena t'erdi poto zurezko
aitona zanak utziyak;
zazpigarrena eraman dute,
salduko dira guziyak».

5

«Atoz onera, Juan Inazio,
zertako zuaz igesi?
Nik badakit zu bizi zerala
etxe oneko nagusi;
sega ederrak ogeina pezta,
nai badituzu erosi».
«Aiba bost duro, bi arrirekiñ
onen-onera berezi.

6

Len iru duro kastatu ditut
ta orainguak bost tia,
berrogei pezta kosta zait aurtan
Santo Tomas ikustia;
neri dirua gustatutzen zait
gauzaren truka uztia,
egin dan konpraz kontentu nua,
ikusi arte, gaztia.

7

Ogei urteko semia det bat,
amaseikua bestia,
biyen tartian alabatxo bat,
ez dago oso tristia;
aita ta ama anparatzeko
txarrak izandu eztia,
oieiri beira gozatzen gera
ni ta nere emazia».

8

«Bost duroko bat kastatutzeko
dudan egondu etzera,
zuk orañ ere puska ederrak
daramazkitzu etxera;
ondorenguak maite dituzu
egĩñagatik zartzera,
istimatuko zaitu semiak
ola portatzen bazera».

9

San Tomasetan guazanian
teatrua ikustera,
ezin pasarik ibiltzen gera
kale batetik bestera;
arratsaldeko festa bukatu,
gabian berriz osterata,
an jakiten da nolakua dan
lege zarreko euskera.

10

Juan dan urteko San Tomasetan
izandu nitzan perira,
bi ordu t'erdia pasa nituen
ango festari begira;
gauza zaukanak enpleatzeko
ipintzen zuen segira,
aurten etortzen diranak ere
ortan saiatuko dira.

11

Donostiarrak ez dira egongo
Santo Tomasez antziyak;
teatru ortan ikusten dira
pareja ondo jantziyak:
oial fiñezko traje ederrak
lujo aundiyan josiyak;
festa aundiya izango dira,
etorri danak guziyak.

12

Toki (y) orretan bezin kontentuz
ez naiz bestetan egondu,
baña gabeko funtziyu ori
akabatzen da berandu;
bakoitzak bere andregaiari
etxera ondo lagundu,
zer esanikan ez da guretzat
ori egingo bagendu.

Bertsolariya,
[1931-12-20]

